

ÇOCUKLUK SOSYOLOJİSİ ÇERÇEVESİNDE ÇOCUK HAKLARI¹

Asena ÖZTÜRK²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyoloji Bölümü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 15.04.2025

Kabul Tarihi: 28.06.2025

Yayın Tarihi: 30.06.2025

Araştırma Makalesi

Öz – Bu çalışma, çocuk haklarını çocukluk sosyolojisi perspektifinden ele alarak hakların uygulanmasındaki temel sorunları analiz etmektedir. Çocuk haklarının, yetişkin merkezli toplumsal yapılar içerisinde sıklıkla ikincil plana atıldığı ve ihmal edildiği gözlemlenmektedir. Araştırma kapsamında, nitel araştırma yöntemi kullanılarak Eskişehir’de yaşayan, 7-12 yaş arası çocuğa sahip yirmi ebeveyn ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, çocuk haklarının ihlallerine ilişkin yapısal sorunlara işaret etmekte olup, özellikle kamusal alanların güvensizleşmesi, eğitimin ticarileşmesi ve çocukların karar alma süreçlerindeki söz haklarının sınırlandırılması gibi konular öne çıkmaktadır. Çalışma, çocuk haklarının mevcut durumunu değerlendirerek çocukluk sosyolojisi alanına katkı sunmayı ve çocuk haklarının korunmasına yönelik farkındalık oluşturmaya amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocukluk Sosyolojisi, Haklar, Çocuk Hakları

¹ Bu makale yazarın Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi Elif Sabahat Uyar danışmanlığında hazırladığı “Türkiye’de Çocuğa Bakışlar: Çocuk Hakları ve Ayrımcılıklar Açısından Sosyolojik Bir Analiz” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² aseeeoztrk@gmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author), ORCID: 0009-0002-8518-7718

CHILDREN'S RIGHTS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE SOCIOLOGY OF CHILDHOOD

¹ Master Student, , Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye

Article Info

Received: 15.04.2025

Accepted: 28.06.2025

Published: 30.06.2025

Research Article

Abstract – This study examines children's rights from the perspective of the sociology of childhood and analyzes the fundamental issues in the implementation of these rights. It is observed that children's rights are often relegated to a secondary position and neglected within adult-centered social structures. Within the scope of the research, a qualitative methodology was employed, and semi-structured in-depth interviews were conducted with twenty parents residing in Eskişehir, each having children aged between 7 and 12. The findings point to structural problems related to violations of children's rights, highlighting issues such as the increasing insecurity of public spaces, the commercialization of education, and the limited participation of children in decision-making processes. The study aims to evaluate the current state of children's rights, contribute to the field of childhood sociology, and raise awareness regarding the protection of children's rights.

Keywords: *Child, Sociology of Childhood, Rights, Children's Rights*

Giriş

Çocuk hakları, insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak, günümüzde üzerinde önemle durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Tüm dünyayı etkileyen savaş, eşitsizlik gibi evrensel sorunlar ile çocuk haklarının ihlali söz konusudur. Yetişkin merkezli düzende, yetişkinlerin ortaya çıkardığı sorunlar ilk olarak çocukları etkilemektedir. Çocukların toplumsal ve evrensel sorunların olumsuz etkilerinden korunması amacıyla, birçok ülkenin taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme önemli bir hukuki çerçeve sunmaktadır (Mayall, 2018). Bu çerçeveye göre çocuk hakları her çocuk için geçerlidir ve her çocuğa eşit bir şekilde uygulanması gerekir. Türkiye de 14 Eylül 1990 yılında söz konusu sözleşmeyi imzalayarak, her çocuğun psikolojik ve fizyolojik olarak eşit şartlar altında gelişim göstermesini kabul etmiştir (Kurt vd., 2021).

Türkiye, refah seviyesini üst seviyelere taşımaya çalışan laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Hukuk devleti olarak haklara önem vermek, bu hakların uygulanması için uğraşmak önemlidir. Günümüzde ise birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de insan hakları adına eksiklikler söz konusudur. Sorunların görmezden gelinmesi, çocuk haklarının uygulanmasında çatlaklar oluşmasına ve onları ikincil plana atmaya neden olmaktadır.

Bu araştırmada çocuk haklarına, çocukluk sosyolojisi perspektifi ile bakılmıştır. Sosyolojik bir bakış açısı benimsenerek, Türkiye’deki çocuk haklarının durumu ve çocukların imkânları, ebeveynlerin gözünden incelenmek istenmiştir. Bu inceleme doğrultusunda çocuk haklarına dikkat çekmek, çocukların ikincil planda olmalarına eleştirel bakmak ve çocukluk çalışmalarına katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Amaç doğrultusunda, araştırmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve incelenmiştir. Kavramsal çerçeve üç başlık altında sunulmuştur. İlk olarak tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramlarına yönelik bakış açısı sunulmuştur. Çocukların toplum içerisindeki yeri ve çocukluğun dönüşümü incelenmiştir. Çocukların tarihsel süreçte içerisinde bulundukları toplumsal yapıya göre farklı konumlara ve haklara sahip oldukları anlaşılmıştır.

Kavramsal çerçeve içerisinde ikinci olarak çocukluk sosyolojisi alanındaki araştırmalar sunulmuştur. Çocukluk sosyolojisi gelişen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukluk sosyolojisi, çocukların ikincil plana atılması, eğitim haklarından eşit bir şekilde yararlanamaması, yetişkinler tarafından güç ve otorite ile üzerlerinde kurulan baskı, söz ve katılım haklarının sınırlandırılması gibi birçok durumun altında yatan sebepleri sosyolojik olarak incelenmiştir. Çocukluk sosyolojisi, çocukları toplumla etkileşim içerisinde olan etkin bireyler olarak kabul etmesiyle farklı bir bakış açısına sahiptir. Özellikle yeni çocukluk sosyolojisi çocukların etkin bireyler olarak toplumsal yapıyı etkilediklerini ve katılım haklarının farkında olduklarını vurgulamaktadır. Bu araştırmada da yeni çocukluk sosyolojisinin bakış açısı dikkate alınmıştır. Bu bölümde sunulan araştırmaların, bu çalışmanın konusuna katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Çocukluk sosyolojisinin geniş ve özgün perspektifi, çocuk haklarını farklı bir bakış açısı ile değerlendirme yapmayı sağlamıştır.

Literatür kısmında en son, çocuk haklarına destek sağlayan kuramsal çerçeveyi sunduktan sonra çocuk haklarına yönelik araştırmalar ele alınmıştır. Çocuk haklarının tarihsel süreçte ele alındığı belgeler sunulmuştur. Türkiye’nin çocuk hakları konusundaki bakış açısı anlaşılmalı çalışılmıştır. Bunun yanı sıra ise Türkiye’deki çocukların güncel durumlarına yönelik verilerden, sosyal politikalardaki eksikliklerden ve özel kurumların çalışmalarından araştırma amacına yönelik olanlar incelenmiştir.

İkinci bölümde araştırmanın önemi, konusu, amacı, yöntemi hakkında bilgiler sunulmuştur. Saha çalışması yapılan bu araştırmada, saha hakkında bilgilere yer verilmiştir. Araştırmada, yorumlayıcı yaklaşımla desteklenen nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Yarı yapılandırılmış, derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Eskişehir’de yaşayan ve 7-12 yaş arası çocukları olan dokuz anne-baba ve ayrıca iki anne ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin transkripsiyonu yapılarak araştırmanın amacına yönelik bulgular elde edilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde elde edilen ortak ve dikkat çekici bulgulara yer verilmiştir. Katılımcı fikirleri doğrultusunda elde edilen bulgular iki ana başlık altında sunulmuştur. İlk olarak çocukların güvenliğinin sağlanmasına yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bulgular bölümünün son kısmında çocuk hakları ve çocuklara yönelik imkânların yeterliliğine yönelik katılımcı fikirlerine yer verilmiştir. En fazla ortak bulgu elde edilen söz hakkı ve eğitim hakkı ayrı alt kategoriler altında değerlendirilmiştir. Söz hakkının nerelerde sınırlandırıldığı ve eğitim hakkındaki eksiklikler ile ilgili katılımcı fikirleri sunulmuştur. Fikirler doğrultusunda sorunların, toplumsal yapıdaki dönüşümlerden kaynaklandığına yönelik ortak bulgular elde edilmiştir.

Sonuç bölümünde, araştırmanın amacı ve problemleri doğrultusunda, elde edilen bulgulardan çıkan sonuçlara yer verilmiştir. Kavramsal çerçevenin hangi noktalarda bulguları destekleyici nitelikte olduğu

sunularak bulgular ve kavramsal çerçeve arasında ilişki kurulmuştur. Sonuçlar ışığında belirli önerilerde bulunulmuştur.

Kavramsal Çerçeve

Çocuk ve Çocukluk

Çocukların toplumdaki rolleri ile çocuk hakları bağlantılıdır. Bu bölümde geçmişte ve günümüzde, çocukların toplumdaki yeri hakkında bir perspektif kazandırılacaktır. Böylelikle çocukların haklarındaki değişen veya değişmeyen durumlar arasında bağlantı kurulacaktır. Öncelikle, çocuk ve çocukluk kavramları açısından önemli ve temel sayılan iki esere yer verilecektir (Aries, 1962; Postman 1995). Eserler; yetişkin merkezli düzende çocukluğun toplumsal inşa sonucu ortaya çıkması, çocukların toplum içerisindeki konumları, rolleri ve haklarını analiz etmektedir. Bir yandan da düzenin çocuklar üzerindeki etkisini sunmaktadır. Bunun yanında 20.yüzyıldan itibaren çocuk ve çocukluğa bakışın geldiği nokta sunulacaktır.

Resimler ve kutsal kitaplar gibi kaynaklardan yola çıkarak çocukluk fikrinin tarihsel gelişimini inceleyen Aries'e göre (1962) çocukluk 16. ve 17. yüzyıllarda keşfedilmiş bir olgudur (35). Aries'in (1962, s. 33) çocukluğu keşfedilmiş, ortaya çıkmış bir olgu olarak ele almasındaki temel argümanlardan biri 13. yüzyıla kadar kaynaklarda "çocuk" kavramına rastlanmamasıdır. 16. ve 17. yüzyıllarda ise toplumsal ve kültürel gelişmeler ile yetişkin ve çocuk yaşamında ayırım söz konusu olmuş ve çocukluk ortaya çıkmıştır (Aries, 1962). Toplumsal gelişmeler içerisinde, özellikle eğitimdeki dönüşümler en önemli etken olarak gösterilmektedir. Eğitim anlayışındaki dönüşüm ile çocuklar, eğitim sürecini tamamlayıp yetişkin yaşamına hazır hâle gelmesi gereken ayrı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır (Aries, 1962).

Postman (1995), Aries'e benzer bir şekilde çocukluğun daha sonra ortaya çıkan bir kavram olduğunu ileri sürmektedir. Çocuk kavramını ise tamamen biyolojik temellere dayanan bir kavram olarak değerlendirmektedir. Eğitim temelli gelişmelerden, matbaanın icadı (1450) ile çocuklara yönelik algı değişmiştir (Postman, 1995). Yetişkin ve çocuk hayatları ayrılmış ve çocukların toplum içerisindeki rolleri ve konumları değişmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, çocuklar artık Orta Çağ'daki gibi "küçük yetişkinler" olarak görülmemektedir (Postman, 1995, s. 21). Bu durum ile çocuklara, yetişkinlerden ayrı sorumluluklar yüklenmiştir.

20. yüzyıldan itibaren ise çocuk kavramı insanın yaşam boyu geçirdiği bebek, genç, yaşlı gibi biyolojik süreçlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre yasal olarak 18 yaşından küçük her birey çocuk sayılmaktadır (Hodgkin ve Newell, 2003).

Çocuk kavramı ile ilgili yaşa bağlı belirlenen biyolojik tanımlar oldukça fazla olsa da sosyal bilimlerde bu tanımların ötesine geçmektedir (Yalman Polatlar vd., 2022; Karabıyık, 2019). Sosyal bilimciler çocuk ve çocukluğun toplumsal olarak anlamının önemini vurgulamaktadır. Çocukluk çalışmaları yapan sosyal bilimcilere göre çocukluk psikolojik, sosyolojik ve hatta tarihsel bir kavramdır (Güçlü, 2016). Bu araştırmacılar, toplumun bir parçası olarak çocukların toplumsal yapıyla karşılıklı ilişkisini ve bu ilişki sonucunda dönüşen çocukluğu araştırmaktadırlar (Karabıyık, 2019). Günümüzde çocuklara yönelik araştırmalarda artış söz konusudur. Biyolojik tanımların yanında çocukluk kavramı çok yönlü ele alınırken aynı zamanda çocukların da toplumun bireyleri olarak araştırmalara dahil oldukları görülmektedir.

Çocukluk Sosyolojisi

Sosyolojinin alt dallarından biri olarak karşımıza çıkan çocukluk sosyolojisi, güncel ve gelişmekte olan bir alandır. Çocukları etkin bireyler olarak kabul eden çocukluk sosyolojisi, bu perspektif ile çocukların dünyasının yanı sıra çocukların yetişkinlerle ve toplumla ilişkilerini incelemektedir (Aydoğmuş Ördem, 2020). Çocukları aile, eğitim, ekonomi gibi kurumlar veya benzer şekilde etnisite, cinsiyet, engel durumu gibi özellikler dışında toplumun bireyleri olarak ele almaktadır. Çocukluk sosyolojisi alanındaki çalışmalar, çocukların toplumdaki yerini, haklarını vurgularken aynı zamanda onlara yönelik olumlu/olumsuz tutumları da inceleyerek toplum-yetişkin-çocuk üçgenindeki ilişki dinamiğini gözler önüne sürmektedir.

Çocukluk sosyolojisi günümüzde dikkat çeken bir alan olmasına karşın, bu alana ilginin artması geç olmuştur. 19. yüzyılda karşımıza çıkan ana akım/ klasik sosyolojiye bakıldığında çocukluk araştırmaları ön plana çıkmamıştır (Karabıyık, 2019). Klasik sosyolojinin ilgi alanı olan toplumsal düzen ve çatışma, birey-yapı gibi diyalektik konular üzerine olmuştur (Gürdal Demir, 2013). Birey-yapı ikilemine yönelik araştırmalar ise genel olarak yetişkinler üzerinden yapılmıştır. Klasik sosyologlar araştırma konularına bağlı olarak çocukları, yetişkin dünyasının yapısına ve düzenine hazır etme gibi konular üzerinden araştırmalarına dahil etmişlerdir (Dikmen Özarslan, 2016). Bu durumlar klasik sosyologların, 19. yüzyılda çocukları etkin bireyler olarak görmediklerini göstermektedir (Dikmen Özarslan, 2016).

Çocukların söz ve katılım gibi haklarının sınırlandırılması, çocukluğun kurumlar aracılığıyla tek tipleştirme çalışmaları, çocuklara yönelik ayrımcılık, çocukların etkin bireyler olarak kabul görmesi, çocuklukla ilgili konular özellikle 20. yüzyıldan itibaren araştırmalarda yer bulmuştur (Aydoğmuş Ördem, 2020; Dikmen Özarslan, 2016; Karabıyık, 2019; Prout, 2005).

21. yüzyılda ise çocukluk sosyolojisi alanındaki çalışmalar artmış ve alan bir temele dayanmaya başlamıştır. 21. yüzyılda çocukların etkin bireyler olarak görülmeye başlanması ile yapı-çocuk arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır. Özellikle yeni çocukluk sosyolojisiyle birlikte toplum içerisindeki katılımlarına yönelik ayrı bir ilgi oluşmuştur. Yeni çocukluk sosyolojisi, çocukluğun toplumsal olarak inşa edildiğini ve çocukların toplum içerisinde aktif bireyler olduğunu ileri süren bir teoridir (Şenol ve Taş, 2020).

Kavramsal çerçeve incelendiğinde, Batı’da çocukluk sosyolojisi alanında önemli isimler olarak Chris Jenks, Berry Mayall, William A. Corsaro, Alan Prout ve Allison James’in çalışmaları karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de ise çocukluk araştırmaları büyük ölçüde bu uluslararası literatüre dayansa da son yıllarda özgün ve yerel bağlamı merkeze alan araştırmaların sayısında artış gözlemlenmektedir (Aydoğmuş Ördem, 2010; Karabıyık, 2019; Onur, 2007; Şirin, 2019; Tezcan, 2012). Çocukluk sosyolojisine yönelik bu akademik ilginin artışı, Türkiye’de çocukluk deneyimlerini anlamlandırma çabaları açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bu alandaki çalışmalar, çocuk haklarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi noktasında da kritik bir rol üstlenmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde, çocukluk sosyolojisi açısından Batı’nın önemli araştırmacıları olarak Chris Jenks, Alan Prout ve Allison James’in çalışmalarına yer verilecektir. Bu eserler çocukların toplumsal hayata katılımları, onları sınırlayan etmenler ve toplum içerisindeki konumları açısından çocuk haklarına farklı bir bakış açısı kazandırarak araştırmamıza katkı sağlayacaktır.

Jenks “*Childhood: Critical Concepts in Sociology*” (2005) eserinde, geçmişten günümüze kadar olan süreçlerde çocuklara yönelik tutumların, onları kurumlar aracılığıyla kontrol altında tutma çabasıyla ilgili olduğunu düşünerek eleştirmektedir. Bu ve bunun dışındaki her düzenin belirleyicilerin ise yetişkinler olduğuna vurgu yapmaktadır (Jenks, 2005). Her şeyin yetişkinler tarafından belirlenmesini ise çocukların toplum içerisinde güç, rol, kimlik açısından farklı bir statüde gözükmeye bağlamaktadır (Jenks, 2005). Çocukların statü açısından farklı gözükmeleri ve belli konularda katılım haklarının engellenerek kontrol altında tutulmak istenen bir grup olması, aslında onları ikincil konuma düşürmektedir. Jenks bu bakış açısını ve işleyişi eleştirerek, çocukların toplumsal düzenin yetişkinler kadar parçası olduğunu araştırması ile göstermektedir.

Prout ise “*The Future of Childhood: Towards The Interdisciplinary Study of Children*” (2005) isimli eseriyle çocukluk sosyolojisine katkı sağlamaktadır. Prout eserinde, 1990’larda ortaya çıkan yeni çocukluk sosyolojisiyle ilgilenerek daha güncel durumlardan bahsetmektedir. Prout’a göre modernite ile çocukluk değişikliğe uğramıştır. Yeni gelişmeler ile birlikte her birey gibi çocuklar da bunlardan etkilenmektedir. Prout (2005) modernite ile yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki çocukların toplumsal hayata katılımlarının arttığını vurgulamaktadır. Özellikle teknolojinin ilerlemesi ile sınırlamaları aşmaya başlamışlardır. Bu durum; çocukların haklarının, uğradıkları ayrımcılıkların, sorunlarının dikkat çekmesine neden olmuştur.

Prout (2005), çocukların toplumsal hayata katılımlarının artmasının, belli başlı yetişkinler tarafından hoş karşılanmadığına da vurgu yapmaktadır. Bu durum yetişkin ve çocuk hayatındaki yeni sınırların ve farklılıkların belirlenmesine neden olmuştur. Yetişkinlere göre modernite ve kapitalist sistem rasyonelliği gerektirmektedir (Prout, 2005). Çocuklar ise kalıp yargılara göre bir yetişkin kadar rasyonel olamamaktadır. Bu durum ise yetişkinlerin, çocukların toplumsal katılımını sınırlandırmak ve onları “rasyonel olmayan” alanda tutmak için yeni yollar aramasına neden olmaktadır.

Batı dünyasından son olarak araştırmaya katkı sağlayan eser James’in “*Socialising Children*” (2013) eseridir. Eser, farklı zaman dilimlerinde yetişkinler ve çocuklardan elde edilen bulguları içerisinde barındırmaktadır. Bu bulgular ile amaç çocuğun çevresiyle olan etkileşimini yorumlamaktır.

James (2013), eserinde yapı, çocuklar, kurumlar arasındaki etkileşime ve çocukların sosyalleşme süreçlerine değinmektedir. Gündelik hayat içerisinde sosyalleşmiş çocuklar, kendi kültürünü oluşturabilecek potansiyele sahiptirler. Çocukların gündelik hayattaki sosyalleşme süreçlerine ise yetişkinler ve onların içerisinde barındığı kurumlar dahil olmaktadır (James, 2013). James (2013), bu sosyalleşme sürecini, yetişkin ve çocuğun sürekli olarak dahil oldukları aile kurumu aracılığıyla analiz etmektedir. Ailenin, çocukları en etkisiz kılan kurum olduğuna dikkat çeken James (2013), ebeveynlerin çocuklarını bastırdıklarına değinmektedir (s. 50). Öyle ki çocukları sınırlandırma durumunun ebeveynlerle sınırlı kalmayarak önce sosyal çevreye sonra kurumsala kadar gidebildiğini vurgulamaktadır (James, 2013). Çocuğun oynamak istediği oyuncak ebeveyn tarafından belirlendiği gibi bu normu bireyin fikir dünyasına

yerleştiren ise toplumun kendisidir. Çocukların davranış biçimine herhangi dışarıdan müdahale etme hakkını kendinde görmek ise çocuğa karşı kendini daha baskın görmekten kaynaklıdır.

Tüm bunlara rağmen James (2013), bu düzen karşısında çocukların sanıldığı kadar etkisiz olmadığını vurgulamaktadır. Klasik sosyologların yaptığı birey mi yapıyı etkiler yoksa yapı mı bireyi, tartışmasının benzerini çocuklar için yapmıştır. Tabii ki klasik sosyologların bu tartışmayı yaptığı zamanlarda birey direkt olarak yetişkin olarak ilişkilendiriliyordu. Günümüzde çocukların da hakları olan, toplumsal hayata katılım gösteren ve yapıyı etkileyen bireyler olduklarını hatırlatmak önemlidir. James (2013), benzer şekilde çocukların yapı karşısında etkilendiği kadar, yapıyı etkilediklerine de eserinde yer vermiştir.

Türkiye’de çocukluk sosyolojisiyle birlikte çocuk haklarını da vurgulayarak ele alan Özlem Aydoğmuş Ördem’in “*Türkiye’de Çocukluk Sosyolojisi*” (2010) makalesine yer vermek araştırmaya ayrı bir perspektif kazandıracaktır. Bu makale de çocuklar üzerindeki gücü, eğitim ve iktidar çerçevesinde ele almıştır. Aydoğmuş Ördem’e göre (2010), çocukların eğitim hayatları iktidarın düşünce yapısına göre şekillenmektedir. “Çocukları kontrol altında tutarak onların fikirlerini şekillendirmenin en kolay aracı eğitim kurumu olarak gözükmektedir” (Aydoğmuş Ördem, 2010, s. 4481). Bu durum çocukların söz haklarını kullanmasının da sınırlandırıldığı anlamına gelmektedir. Çocuklar, fikirlerini belli ettiğinde ise “sen daha çocuksun, anlamazsın” gibi cümleler duyması olasıdır. Bunun nedeni ise çocukların, yetişkinlerin belirlediği düşünce dünyası ve düzenin dışına çıkamamalarıyla ilgilidir (Aydoğmuş Ördem, 2010, s. 4481). Aydoğmuş Ördem (2010), çocukların katılım ve söz haklarının olması gerektiği şekilde uygulanmasına dikkat çekerek katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde yeni çocukluk sosyolojisi ile çocukların birey olduklarının hatırlatılmasını vurgulamaktadır (Aydoğmuş Ördem, 2010). Çocukların toplumun parçası bireyler olduğunun farkındalığına varılması ile çocuk hakları da ön plana çıkacaktır.

Çocuk Hakları

Tarihsel süreçte çocukların toplum içerisindeki konumlarına, çocukluğun gelişimine, çocukluk sosyolojisi alanındaki çalışmalara ve bunların önemlerine yer verilmiştir. Araştırmada çocukluk sosyolojisini temele koyarak çocuk haklarına vurgu yapılmaktadır. Bu bölümde ise çocuk haklarına yönelik yapılan çalışmalara ve çocuklarla ilgili sosyal politikalara yer verilecektir. Türkiye’deki çocukların içerisinde bulunduğu durum ve toplum içerisindeki konumu makro veriler yardımıyla açıklayıcı ve genel bir çerçeve ile sunulacaktır.

Dünya üzerindeki yetişkinler gibi çocukların da belli başlı hakları bulunmaktadır. Çocukların haklarından eşit bir şekilde yararlanması ve haklarının farkında olması gerekmektedir. Söz konusu durum ise yetişkin dünyasının sorunlarından çocuklara sıra gelmemesidir. Aynı zamanda bu sorunların ilk etkilendiği grup yine çocuklardır. Örneğin, 21. yüzyılda dahi savaş mağduru çocuklar olduğu görülmektedir. Aynı zamanda buna susan yetişkinler de bulunmaktadır. Savaşın mağduru her zaman masum insanlarken, nedeninin bile farkında olmayan çocuklar bulunmaktadır. Bu gibi durumlar çocukların bir veya iki hakkının elinden alınmasından çok daha öte problemler ile bizi yüzleştirmektedir. Hakları elinden alınan çocukların olduğu bu düzende, çocuk haklarına yönelik belgelere değinmekte fayda vardır. Özellikle Türkiye’nin geçmişten itibaren bu konudaki çalışmalarını bilmek ülkemizde çocuklarla, haklarıyla ve onların kamusal alanda bireyler olarak kabul görmesiyle ilgili fikir sağlayacaktır.

Çocuklar adına olan önemli bildirgelerden biri Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’dir. 1924 yılında imzalanan bu bildirge çocukları savaştan korumak adına yapılmıştır. (Kurt, 2016). Bu bildirge geçersiz sayılmıştır ve daha 20 Kasım 1959 tarihinde yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenerek Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi adını almış ve yine çocukları savaştan korumak adına yapılmıştır. Bildirge yeniden düzenlenen haliyle de geçerliliğini yitirmiştir (Kurt, 2016).

Türkiye’de 28 Haziran 1963 yılında kabul edilen ve genel bir perspektif ile birçok konuyu ele alan tarihsel süreçte önemli sayabileceğimiz bildiri ise Türk Çocuk Hakları Bildirisi’dir (Cansız ve Kanak, 2021). Bildiri Türkiye’deki Türk çocuklar için düzenlenmiştir. Türk çocuklarının iyi ve eşit koşullar altında yetişmesinin sorumluluğunun devlete ve aileye ait olduğunu vurgulamaktadır (Cansız ve Kanak, 2021). Hak kavramının gerektirdiği gibi uygulanması ise devlet ve aile üzerine düşeni yapmakla yükümlüdür (Erbay, 2009). Ayrıca bildiri çocuk işçiliği, çocukların eğitimde fırsat eşitliği, her çocuğun sevgi görmesi ve engelli çocukların korunması gibi konuları da içerisinde barındırmaktadır (Kurt, 2016). Çocukların haklarından eşit bir şekilde yararlanması adına devlet ve aileye vurgu yapan bu bildiri, çocukların ikincil plana atılmalarının önüne geçmek adına önemlidir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ise 20 Kasım 1989 yılında kabul edilmiştir (Mayall, 2018). Tarihsel anlamda bakıldığında çocukların hakları açısından geç bir tarih olduğu aşikardır.

Sözleşme ilk maddesinde on sekiz yaşına kadar her bireyin çocuk olduğunu belirtmektedir (Hodgkin ve Newell, 2003).

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin içeriği ise oldukça kapsamlıdır. Sözleşme çocukların ilk olarak temel ihtiyaçlarının tam ve eşit bir şekilde karşılanmasını hedeflemektedir. Bunun yanında çocukların toplum içerisinde birey olarak kabul görecekları bir düzenin ve ortamın yaratılmasına vurgu yapmaktadır (Mayall, 2018). Sözleşme içeriği her çocuğun fiziksel ve psikolojik anlamda eşit şartlarda sağlıklı bir gelişim göstermesini savunmaktadır. Her çocuğun yaşama, korunma ve katılım haklarının olduğunu vurgulamaktadır (Kurt vd., 202). Sözleşmenin maddelerinin yetersiz kaldığı durumlarda ise ek yayınlanmaktadır. Çocuk istismarı, çocuk silahlanması gibi konular yayınlanan ek ihtiyari protokoller arasındadır (Kurt, 2016). Sözleşmenin çocukların haklarına dikkat çekmesi ile birçok ülkeye de farkındalık kazandırdığı gözükmektedir. Türkiye'de 14 Eylül 1990 yılında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ni kabul etmiştir (Kurt, 2016).

Bu sözleşme ile çocuklar konusunda farkındalık sağlanmıştır. Sözleşmeyi kabul eden ülkelerde çocukların kamusal alanda yer bulması ve söz haklarının artırılmasıyla ilgili çalışmalar yürütölmektedir (Quennerstedt ve Ouennerstedt, 2014). Türkiye'de, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi imzalaması ile çocukların her alanda eşit ve özgür bir şekilde yaşama haklarını onaylamıştır.

Türkiye'de ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çocuklarla ilgili hem tek elinde hem diğer kurumlarla ortak bir şekilde güncel çalışmalar yürötmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile çocuklarla ilgili çalışmalar yürötmektedir. Bu kanunlar ile suça sürüklenmiş ve korunmaya muhtaç çocuklar için çalışmalar yürötmektedir (Kurt vd., 2021).

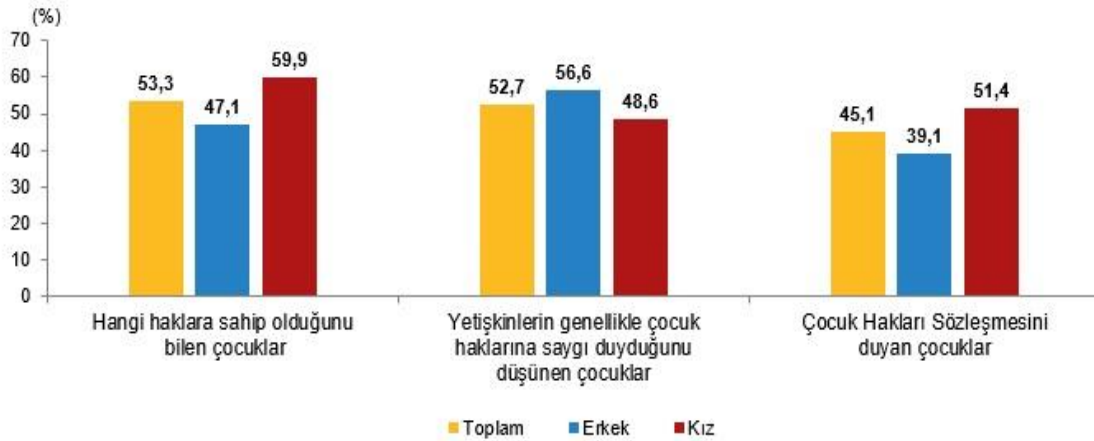
Bu kanunlara ek olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023-2028 yılları arasında Türkiye'de çocuk haklarıyla ilgili strateji ve eylem planı yayınlarak çocukların haklarını ikincil plana atmadıklarını açıkça göstermektedir. Planın amacı çocukların sorunlarını yetişkin sorunları kadar önemsemek ve ön plana koymak, çocuk haklarının toplumun tüm bireyleri tarafından bilinmesini sağlamak, çocuklar adına adalet ve eğitim sistemlerinde iyileştirici adımlar atmaktır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yaptığı bazı çalışmalara çocukları da dahil ederek onların fikirleri doğrultusunda adımlar izlemektedir. "Uluslararası 24. Çocuk Formu" (2023) bu çalışmalardan biridir. Bakanlık, Çocuk Hakları Komitelerine mensup çocukları forumlara dahil etmektedir. Çocukların fikirleri doğrultusunda insani krizler, iklim krizleri, akran ilişkileri, aile içi iletişim, çocuk hakları gibi konular ele alınmıştır.

Türkiye, geçmişten günümüze çocukları toplumun bir parçası olarak görmüştür. Günümüzde de çocukları toplumun aktif bireyleri görerek önemli adımlar atmaktadır. Buna rağmen uygulamada sıkıntılar olduğu gözükmektedir. Çocuk haklarının uygulaması da kontrol edilmeli ve doğru bir şekilde yapılmalıdır.

Türkiye'de Veriler Işığında Çocuk Hakları

Araştırmanın bu kısmında Türkiye'deki çocukların ve çocuk haklarının durumuna ilişkin fikir sağlayacak veriler sunulmuştur. Bu veriler ile aynı zamanda araştırmanın bulgularını desteklemek amaçlanmıştır. Türkiye sosyal devlet anlayışını benimseyen bir sisteme sahiptir. Buna rağmen belli durumlar karşısında uygulamada sıkıntılar söz konusudur. Bu sıkıntıların etkilendiği gruplardan biri de çocuklardır. Türkiye'de çocuklar nüfusun %26,5'ini yani 22 milyon 578 bin 378'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2023). Hakları ve sorunları ikincil plana atılan çocukların azınlık olmadığı ve toplumun değerli bireyleri oldukları aşikârdır.

Çocukların kendi haklarını bilmesi ise önemli bir durumdur. Hakkını bilerek hareket etmeleri topluma katılım hakları açısından oldukça önemlidir. Bir durum ile karşılaştıklarında, "bu benim hakkım" diyebilmeleri gerekmektedir. TÜİK verileri, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 13-17 yaş grubunun %45,1'nin bildiğini göstermektedir (TÜİK, 2023). Çocukların haklarının farkında olarak kendi haklarını savunabilmelerine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bakıldığın %45,1 gibi bir oran azdır. Çocukların haklarını bilmesi için onlarla ilgili çalışmalarda yer almaları fark yaratacaktır. Bu aynı zamanda onlara söz hakkı vererek, onların gözünden durumları ele almak için fırsat olacaktır. Türkiye'de birçok kurum, vakıf ve araştırmacı bu konuda çalışmalar yürötmektedir. Çocukları teorik ve pratik çalışmalara dahil ederek, onların katılımını göz önünde bulundurup söz hakkı tanımaktadır (Durualp vd., 2017; Mamur Işıkcı, 2015; Uysal Bayrak vd., 2019).

Tablo 1. TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması, 2022

TÜİK verilerine göre toplumumuzda 5-11 yaş grubunun %4,4'ü, 12-14 yaş grubunun %15,9'u, 15-17 yaş grubunun ise %79,7'si çalışmaktadır. Çalışan çocukların %70,6'sını erkekler, %29,4'ünü kızlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2020). 21. yüzyılda çocukların neden çalışmak zorunda kaldığı veya çalıştırıldığı sorgulanması gereken bir durumdur. Bu aynı zamanda çocukların sağlıklı bir yaşam sürmediklerinin göstergesidir. Ailesinin ekonomik durumu kötü olan çocukların çalışmak zorunda kalarak haklarının belirli bir kısmından yararlanamaması politikaların yetersiz kaldığını göstermektedir. Devletin sorumluluklarından biri de ekonomik durumu kötü olan ailelere destek çıkarak çocukların çalışmasının önüne geçmektir.

TÜİK verileri aynı zamanda çalışırken eğitimine devam eden çocukların da %65,7 gibi bir yüzdeliği kapsadığını göstermektedir (TÜİK, 2020). Çocukların çalışması genel olarak toplumsal etmenlerden kaynaklıdır. Bu her çocuğun eşit bir şekilde haklarından ve imkânlarından yararlanamadığını göstermektedir. Sadece okula giderek sorumluluklarını yerine getirmesi gereken çocuğa, ailesine destek olmak gibi ağır bir yük bindirmek eksikliklerin açık bir göstergesidir. Türkiye gibi güçlü bir ülke, her çocuğa eşit imkânlar tanıyabilecek kapasitedir. Desteklerin ve yapılan politikaların uygulamada işe yaraması gerekmektedir. Yetişkin dünyası, çocukları ikincil plana atmadan onların koşullarını düzenlemelidir.

Çocuklar açısından ülkemizdeki bir diğer sorun ise güvenlik eksikliğidir. Çocuklar ev içinde ve dışında yaşama ve korunma haklarından tam anlamıyla yararlanamamaktadır. Öyle ki toplum içerisinde çocuklar için tehdit oluşturabilecek kimseler bulunmaktadır.

TÜİK 2021 verilerine göre Türkiye'de, çocukların hayatlarını kaybettikleri nedenlerin çoğunluğunu dışsal etkenler ve zehirlenmeler oluşturmaktadır. Burada çocuğun yüzde yüz bir kişi tarafından zarar gördüğüne yönelik bir algı oluşmamalıdır. Bu parantez açılması gereken önemli bir noktadır. Dışsal etkenler, bedene dışarıdan gelen herhangi bir zararı göstermektedir. Düşme gibi durumları da kapsadığını belirtmekte fayda vardır. Tüm bunlara rağmen veriler doğrultusunda diğer olasılıkları da göz önünde bulundurursak çocukların yaşama hakkı ile ilgili bir problem olduğu ise Tablo 2'de gözükmemektedir.

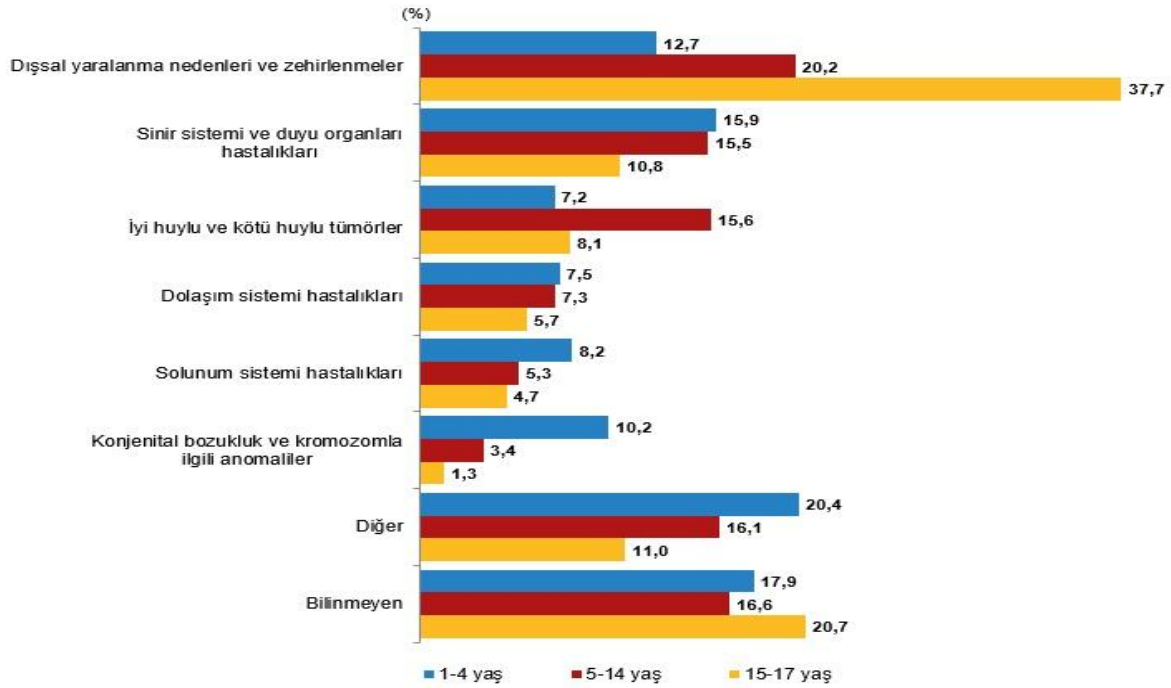
Türkiye'de Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Eksikliği

Bu kısımda araştırmanın amacı göz önünde bulundurularak, Türkiye'de çocuklara yönelik sosyal politikaların eksikliğine dikkat çekilmiştir. Çocuklara yönelik sosyal politikaların durumu çocuk haklarının uygulanmasına ilişkin fikir sağlayıcı niteliktedir. Sosyal politikalar, toplum içerisinde yaşayan bireylerin koşulları adına izlenen önemli yollardır. Her bireyin yaşam şartını üst seviyeye çıkartma veya iyileştirme amacıyla uygulanmaktadır. Devlet, sorunları çözmek ve koşulları iyileştirmek adına sosyal politikalar uygulamaktadır. Özellikle ekonomi, sağlık, korunma, eğitim gibi yetersiz kalınan durumlarla mücadele etmektedir. Bu haklardan yoksun kalanları ise genellikle dezavantajlı gruplar oluşturmaktadır (Mamur Işıkcı ve Karatepe, 2016).

Ülkemizde kadınların şiddetle, birçok ailenin ekonomik sıkıntıyla, gençlerin işsizlikle, çocukların ise birçoğunun eşitsiz şartlarla mücadele ettiği gözükmemektedir. Daha birçok sorun bu sıralananlara eklenebilir. Devlet bu gibi sorunlar politikalar uygulayarak çözmekle yükümlüdür. Günümüzde vakıflarda, devletin sosyal politikalarını destekleyecek girişimler de bulunmaktadır.

Tablo 2. TÜİK, Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2021 (Grafikteki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir).

Çocukların sorunları ise birçok sanayi ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de yetişkinlere göre ikincil plana atılmaktadır. Günümüzde buna yönelik çalışmalar olsa da belli konularda sıra çocuklara gelmemektedir. Örneğin, ailesi yoksul olan çocuğun sağlık hakkından yararlanma imkânı kısıtlıdır. Öncelik olarak yoksulluğun neden olduğu çocuk işçiliği de ülkemizde önüne geçilemeyen sorunların başındadır (Avşar Kurnaz, 2009). Devletin izlediği sosyal politikalar ve sağladığı maddi/ manevi destekler yetersiz kalmaktadır.

Benzer bir eşitsizlik eğitimde de karşımıza çıkmaktadır. Her çocuk eşit şartlar altında eğitim görememektedir. Çocukların eşit şartlar altında eğitimden yararlanamaması aynı zamanda donanımlı bir eğitim görememelerine de kapı açmaktadır (Uyan Semerci ve Müderrisoğlu, 2012). Örneğin, devlet okullarında şartlar iyileştirilmeye çalışılsa da bu okullardan geri de kalmaktadır. Okulların gezi düzenlenmesi, çevre koşulları, spor alanları eksik kalmaktadır. Bu gibi durumlar dahi fırsat eşitliğinin önüne geçmektedir. Belli sosyal politikalar izlenerek her okulun iç ve dış çevre koşullarını düzenlemek ise mümkündür.

Eğitim konusuna başka bir açıdan bakıldığında öğretmen, öğrenci ve aileler arasında gerginliğin yükseldiği gözükmemektedir. Okumayı gereksiz gören öğrenciler ve öğretmen-öğrenci arasındaki problemleri gibi birçok sıkıntı karşımıza çıkmaktadır. Sistemin neden olduğu sorunlar öğretmeni, aileyi ve çocuğu farklı şekillerde olumsuz etkilemektedir (Uyan Semerci ve Müderrisoğlu, 2012). Türkiye gibi gelişmekte olan güçlü bir ülke için eğitim sistemindeki sıkıntılar ve eğitim seviyesindeki düşüş dikkate alınmamaktadır. Çocukların okula olan isteksizliğine, öğretmenlerin sıkıntılarına, ailelerin çare arayışına (Uyan Semerci ve Müderrisoğlu, 2012) kulak vererek ve bunlara yönelik doğru çözümler üretmek şartların daha üst seviyeye çıkmasına yönelik politikalar izlenmelidir.

Çocukların haklarından eşit bir şekilde yararlanmadığı ve politikaların yetersiz kaldığı bir diğer durum ise sağlıktır. Her çocuk eşit bir şekilde sağlık hizmetinden yararlanmalıdır (Uyan Semerci ve Müderrisoğlu, 2012). Türkiye sağlık hizmetini iyileştirmek için oldukça sıkı bir çalışma içerisinde. Buna rağmen belli konularda sağlık hizmetinden yararlanmak güçtür. Eğitimde olduğu gibi sağlıkta da özel kurumların olması şartları eşitsiz kılmaktadır. Ekonomi ile doğrudan ilişkisi ise göze çarpmaktadır (Mamur Işıkcı ve Karatepe, 2016). Maddi durumu iyi olan bireylerin özel kurumlara giderek sağlık hizmetinden daha hızlı ve rahat bir şekilde yararlanması ekonomi-sağlık arasındaki ilişkiyi açıkça göstermektedir. Benzer şekilde belli hastalıkların ilacına erişimin zor olması veya devletin ilacı karşılamaması birçok aileyi dolayısıyla çocuğun sağlığını sıkıntıya sokmaktadır.

Her çocuğun fiziksel ve psikolojik anlamda sağlıklı ve güvenli bir yapı içerisinde eşit bir şekilde gelişim gösterme hakkı bulunmaktadır. Gerekli politikalar ile çocuk haklarının düzgün bir şekilde uygulanması desteklenmelidir.

Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Çocuk Haklarına Yönelik Çalışmaları

Türkiye’de çocuklarla ilgili kamusal çalışmaların yanında vakıfların da çalışmaları mevcuttur. Özellikle devletin yetişemediği ya da yetersiz kaldığı durumlarda vakıfların devreye girdiği gözükmemektedir. Türkiye’de çocukların haklarını en üst seviyeye çıkartmak için birçok vakıf belli konular üzerinde hem teoride hem pratikte kamu yararına çalışmaktadır. Çocukların haklarının sağlanması adına destekleyici adımlar atan vakıflardan, birkaç tanesinin amaçlarına ve yararlarına değinmekte fayda vardır. Böylelikle, Türkiye’de çocukların yaşam kalitesini arttırmak adına atılan önemli adımları anlamlandırmamız kolaylaşacaktır.

Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı (LÖSEV), 1998 yılında lösemili ve kan hastası çocuklara ve ailelerine destek sağlamak amacıyla kurulmuş bir vakıftır. Aynı zamanda bu vakıf, lösemi hakkında bilgi sağlayarak bilinç kazandırmaktadır. Günümüze kadar amacı doğrultusunda çalışmalar yürütmeye devam etmektedir. Çocukların sağlık hakkından eşit bir şekilde yararlanmasına ön ayak olmaktadır.

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), çocukların sağlıklı bir ortamda güven içerisinde büyümelerine önem vermektedir. Amacı eğitim ile önem verdiği ideallerini sağlamaktır. AÇEV, çocukların eğitimleriyle ilgili çalışmalar yürütmenin yanına ebeveynlere de eğitimler vermektedir. Türkiye’de aile içerisindeki iş bölümü, babalık izni, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konulara dikkat çekmektedir. “İlk İş Babalık” projesi kapsamında yayınlanan “İş Yerlerinde İlgili Babalığın Desteklenmesi” (2018), Mehmet Bozok’un (2018), “Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Babalık” hakkında yazdığı çalışma sadece çalışmalarının bir kısmıdır. AÇEV, ebeveynlerle ilgili paylaştığı “Anne Buluşmaları ve Baba Buluşmaları İzleme Raporu” (2022) gibi önemli raporları sunmaktadır. Çocukların sağlıklı bir aile ortamında yetişmelerini sağlamaya yönelik adımların yanında ebeveynleri de destekleyici ve bilinçlendirici projeleri bulunması AÇEV’i ayrıcalıklı kılan önemli özelliklerdir.

Hayat Sende Derneği, korunmaya muhtaç çocuklar ve gençler ile ilgili kamu yararına çalışmalar yürütmektedir. Koruma altındaki çocukların ve gençlerin topluma ait hissetme ve toplum tarafından dışlanmasının önüne geçmekle ilgili projelerinin yanı sıra çocuk haklarına da dikkat çekmektedir. Devlet koruması altındaki çocukların toplumsal hayattaki sıkıntılarına ve çocuk haklarının düzgün bir şekilde uygulanmasına yönelik yürüttüğü projeler ile devleti destekleyici bir vakıftır.

UNICEF olarak bilinen açılımı Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu olan vakıf, dünya genelinde birçok açıdan çocuklara maddi ve manevi destek sağlayan Birleşmiş Milletler kuruluşudur. UNICEF Türkiye de her yıl çocuklarla ilgili önemli adımlar atmaktadır. Çocuk haklarını temel alan kuruluş, yayınladığı “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme- Uygulama El Kitabı” (2003) ile çocuk haklarına, çocuklara yönelik ayrımcılığa, çocukların fikirlerine saygı duymaya kadar birçok konuyu içerisinde barındırmaktadır. Çocukların eşit bir şekilde yaşaması amacıyla çalışmalar yürüten UNICEF hem teorik hem pratik çalışmaları ile dikkat çekmektedir. Bunun dışında 2019 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin ihtiyarı protokollerini ele alan “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyarı Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları” eserini yayınlamıştır. Çocukların yaşamlarını en eşit şekilde ve kaliteli geçirmelerini hedefleyen UNICEF, yayınlarıyla ve uygulamalarıyla birçok önemli adımlar atmaktadır.

Çocuk Vakfı, Mustafa Ruhi Şirin tarafından kurulmuştur. Vakıf, araştırmalarına çocukları da dahil ederek onların seslerini duyurmayı hedefleyen önemli vakıflar arasındadır. Vakıf, Türkiye’de çocuk haklarının bilinir haline gelmesi ve bu hakların uygulanması adına bildiriler, makaleler ve çocuklar için kitaplar yayınlamaktadır. 2011 yılında düzenlenen Türkiye Çocuk Hakları Kongresi başta olmak üzere diğer kongrelerinde de yetişkinlerin yanında çocuk delegeleri ile çocuklarla ilgili konulara çocukları dahil etmektedirler. Çocuk Vakfı, çocuklara katılım ve söz hakkı vererek onları toplumun bağımsız ve etkin bireyleri olarak kabul etmektedir. Vakfın, çocukların yararına attığı adımlar Türkiye için oldukça önemlidir. Çocukların katılımını en üst seviyeye çıkartmak adına Türkiye’nin her ilinde kongreler düzenleyerek istenilene ulaşmak ve dikkat çekmek önemli bir adım olacaktır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, çocuk hakları ile ilgili projeler yürütmektedir. Projelerin kapsamını çocuk işçiliği, çocuğun toplumsal katılımı, çocukların eğitimi gibi konular oluşturmaktadır. Young Voices ise İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Hakları Birimi’nin yürüttüğü önemli projelerden biridir. Proje, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi’nin ve İstanbul İsveç Başkonsolosluğu’nun ortak yürüttüğü bir projedir. Young Voices (Genç Sesler), çocukların topluma katılımını, çocuk haklarına dikkat çekerek toplumsal alanda çocukların katılımını ve kendilerini ifade etmelerini güçlendirmeyi hedefleyen bir vizyonu benimsemektedir. Özellikle, çocukların kendi alanlarında ve kendilerini ilgilendiren konularda fikirlerini söylemeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'de düzgün bir şekilde uygulanmasını sağlama amacı gütmektedir.

Türkiye'de çocuklara yönelik çeşitli projeler yürüten ve bu alanda önemli adımlar atan birçok vakıf bulunmaktadır. Farklı yöntemler benimsemekle birlikte, çocuk haklarını merkeze alan bu vakıfların incelenmesi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının çocuk refahına katkısını değerlendirmek açısından önem arz etmektedir. Bazı vakıflar yalnızca çocuk haklarına odaklanırken, bazıları ebeveynleri de sürece dahil ederek daha kapsayıcı bir yaklaşım sergilemektedir. Söz konusu vakıfların çocuklara yönelik destekleri değerli olmakla birlikte, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda esas sorumluluğun devlete ait olduğu göz ardı edilmemelidir. Çocuk haklarına ilişkin çeşitli politika çerçeveleri bulunsun da uygulama süreçlerindeki denetimsizlik ve etkinlik sorunları önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır (Mamur Işıkcı ve Karatepe, 2016). Çocuk hakları konusunda sivil toplum kuruluşlarının desteğinin yanında, devletin politikaları temeli sağlam kılacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Çocuk haklarının sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirildiği bu araştırma ile genel anlamda Türkiye'deki çocuk haklarına bakılmaktadır. Amaç, saha çalışması ile çocuklara yönelik hakları ve imkânları ele alarak, bunların ebeveyn-çocuk ilişkisinde ortaya çıkardığı etkileri sunmaktır. Bunun yanında katılımcı fikirleri doğrultusunda sistemin, toplumsal yapının ve gelişmelerin etkisi sorgulanmıştır. Türkiye'deki çocuk haklarından faydalanma durumu, risk oluşturan durumlar, haklar konusunda ebeveynlerin fikirleri araştırılmıştır.

Araştırmanın kavramsal çerçeve bölümünde çocuk hakları, sosyolojik perspektifin içerisinde sınırlandırılmıştır. Çocuk ve çocukluk kavramlarına, çocukluk sosyolojisine ve çocuk hakları ile bağlantılı verilere, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına, sosyal politikaların eksikliğine ilişkin kavramsal çerçeve ile bulgular desteklenmiştir.

Araştırmada yorumlayıcı yaklaşım ile desteklenen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Metin Kozak'a göre (2015), nitel araştırma yöntemini kullanan araştırmacı, araştırmanın amacı doğrultusunda elde ettiği bulguları yorumlayarak sunmaktadır. Araştırmada da elde edilen bulgular, betimsel olarak yorumlanarak ve analiz edilerek sunulmuştur. Bu doğrultuda görüşmeler yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan görüşme öncesinde bilgilendirici onam metni ile onay alınmıştır. Saha çalışması, çocuk hakları temel alınarak sınırlandırılmıştır. Görüşme formu çocuk hakları, imkânların yeterliliği ve bunların ebeveyn-çocuk ilişkisine etkileri gibi temaları içermektedir. Görüşmeler sonunda elde edilen bulgular doğrultusunda öne çıkan haklar, imkânlar ve sorunlar değerlendirilmiştir.

Araştırmanın evrenini, ebeveynlerin Türkiye'deki çocuk hakları, bu hakların yeterliliği ve imkânlar hakkındaki fikirleri oluşturmaktadır. Örneklemini ise Eskişehir'de ikamet eden, 7-12 yaş aralığında çocukları olan, dokuz çift ve buna ek olarak iki anne oluşturmaktadır. Çoğunluğu lise mezunlarından oluşan katılımcıların yaşları 33-54, ekonomik durumları orta düzeydedir. Katılımcılara, kartopu ve amaca yönelik örneklem kullanılarak ulaşılmıştır. Bulgular kısmında katılımcılardan anne olanlar "A", baba olanlar "B" olarak kodlanmıştır. Metin içerisinde çoğunluğun fikirlerini oluşturan bulgular "katılımcıların geneli", bir kısmının fikrini oluşturan fikirler ise "katılımcıların bazıları" gibi kavramlar ile belirtilmiştir.

Katılımcıların on sekizi ile ev ortamında, iki tanesi ile iş ortamlarında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Eş olan ebeveynlerle ise ayrı odalarda ve ayrı zamanlarda görüşmeler tamamlanmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra, ses kayıtları ve notlar incelenmiştir. Ses kayıtlarının tam transkripsiyonu yapılmıştır. Transkripsiyon sürecinde, ses kayıtları olduğu gibi metne dökülmüştür. Belirlenen temalar doğrultusunda araştırmacı tarafından metin analiz edilmiştir. Katılımcı fikirlerindeki benzerlikler dikkate alınarak ortak bulgulara ulaşılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda ortaya çıkan bulgular sınıflandırılmıştır.

Araştırmanın Problemleri

Ana problem:

Türkiye'deki çocuk hakları ve çocuklara yönelik imkanlara yönelik ebeveynlerin fikirleri nelerdir?

Alt Problemler:

1. Ebeveynlerin gözünden çocuk hakları nelerdir?
2. Ailelerin gözünden çocuklar için riskli alanlar nelerdir?
3. Türkiye'deki çocuk haklarındaki eksik noktalar nelerdir?
4. Ebeveynler için çocukların hakları nelerle sınırlıdır?
5. Ebeveynlerin fikirlerine göre toplumsal dönüşümler çocukların haklarına ve imkanlarına nasıl etki etmektedir?
6. Çocuk haklarının, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiye etkileri nelerdir?

Araştırmanın Bulguları

Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde iki tema öne çıkmaktadır. İlk olarak, katılımcılar Türkiye’de kamusal alanların, özellikle de sokakların güvenliğine ilişkin endişelerinin yoğun olduğunu aktarmaktadır. Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarını çeşitli şekillerde sınırlandırmasına veya onlar adına sürekli kaygı duymasına neden olan toplumsal dinamikler analiz edilmiştir. İkinci başlık kapsamında ise çocuk hakları ve çocuklara sunulan imkânlarla ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcı ifadelerinin tematik analizi doğrultusunda, bu başlık "söz hakkı" ve "eğitim hakkı" olmak üzere iki alt kategoriye ayrılmıştır. Her iki alt başlık altında da katılımcıların görüşleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Çocuk Haklarında Sızıntı: “Sokaklar Çocuklar İçin Güvenli Değil”

Görüşmelerden elde edilen bulgularda ortak noktalardan biri toplumsal alandaki güvenlik eksikliği ile ilgiliydi. Katılımcılar, sokakların çocuklar için güvenli olmadığına vurgu yaptı. Türkiye’deki toplumsal yapının özellikle son yıllar içerisinde giderek bozulduğunu ve bunun sokakların insan güvenliği açısından tehdit haline gelmesinin endişesini aktardılar. Katılımcılar toplum yapısındaki yozlaşmayı birçok etkene bağlayarak düşüncelerini belirtti. Eğitim sistemindeki bozulmalar, adalet sistemindeki sıkıntılar, düzensiz göç ve benzeri sorunların toplumsal yapıya, insan ilişkilerine, en önemlisi ise çocuklara olumsuz etkileri ortak bir dilde öne çıktı. Katılımcıların çocukları adına endişe ve güvensizlik hissi içinde olması, çocuk haklarına ilişkin ihmaller olduğunu göstermektedir. Çocuklar yaşadıkları toplum içerisinde güvende olmalıdır. Ebeveynler de aynı şekilde endişeli olmamalıdır.

Bu konuda katılımcılardan biri Türkiye’nin düzensiz bir şekilde göç almasını ve oyun parklarını gençlerin zapt etmesini neden olarak gösterdi. Göçle birlikte toplum yapısının bozulduğunu ve özellikle çocuğu açısından endişeli olduğunu vurguladı. Katılımcı, çocuğunu demokratik bir şekilde yetiştirmek için elinden geleni yaptığını açıkça belirtse de çoğu zaman içinde endişe barındırdığını ileri sürdü. Oyun parklarını ise çoğu zaman gençlerin zapt ettiğini ileri sürerek bundan rahatsızlığını dile getirdi:

Oyun parkları güvenilmez. Günümüzdeki gençlerden akşam 10’dan sonra girilmiyor. Ne yaptıkları belli değil. Göçmenler gelince değişti. Bu mahalle düzelir mi kaderi değişir mi değişmez bence artık. Şehir merkezi, deniz kenarı kentler daha rahat güvenilir. Zihniyet sıkıntılı şimdi. Daha küçükken gözümüzün önünde oynardı şimdi çıkıp dolaşmak istediğinde çok geç bir saate izin vermiyoruz. Yine rahat yetişsin diye kendimizi dizginliyoruz ama belli saatler koyuyoruz tabi. (B5, 42)

Görüşmenin farklı bir kısmında, aynı katılımcı benzer bir yorumu farklı bir açıdan tekrarladı. Katılımcı yine göçmen sorununa değinerek çocuğu için güvende hissetmediğini ileri sürdü. Yine elinden geldiğince çocuğunu kısıtlamamaya çalıştığını belirterek, belli durumlarda sokakların güvenli olmamasından kaynaklı çocuğunu kısıtlamak zorunda kaldığını belirtti. Ayrıca katılımcı kendisinin de aynı mahallede büyüdüğünü ve kendi çocukluğunda, kız-erkek çocuk fark etmeksizin oldukça güvenli olduğuna ayrıyeten parantez açtı. Göç ile birlikte ise mahallenin tamamen değiştiğini ekledi:

Kenar mahallede büyüdüğüm için kız babası da olduğum için kendi içimde çatışmalar yaşıyorum. Dışarıya çıkma, kıyafet olsun ama kendimi dizginliyorum. Biraz karışıyorum şu an aile apartmanında oturuyoruz ondan kaynaklı olabilir taşınacağız o zaman bu kadar kasmam. Şimdi ne derler durumu oluyor. Mahalle eskiden güzeldi güvenilirdi şimdi göçmenler doldu ondan da stres yapıyorum. Erkek çocuğum olsa daha rahat olabilirdim erkekler bu tarz olaylar yaşayabiliyorlar. Kızım galiba korumasız görüyorum başına bir şey gelirse diye çünkü dışarıya güven kalmadı artık. (B5, 42)

Mahallesindeki güvenlik sıkıntısı kadar aile apartmanında yaşamasının da etkilerini ifade etti. Aile apartmanında yaşayan akrabaların düşüncelerinden kaynaklı çocuğuna karışma eylemine geçme ihtimali olan durumları da sundu. Tüm bunlara çözüm olarak ise çocuğunun daha güvenilir bir ortamda yetişmesi ve kendisinin de kısıtlamayan bir ebeveyn olması isteklerinden kaynaklı yakın zamanda taşınacağını belirtti. Bulgu toplumsal düzende işleyişin bozulmasının, kurumların eksikliğinin yanında sosyal çevrenin insanların hayatını ne kadar etkileyebileceğini göstermektedir.

Toplumun bakış açısına karşı en çok kısıtlanan gruplardan biri kadınlar diğeri çocuklardır. Çocuğunu parka götürürken dahi kıyafetine dikkat ettiğini aktaran bir katılımcı endişesini dile getirdi:

Toplumsal olarak değişmesi gereken çok şey var. Mesela çocuğumu parka çıkarırken kısa şort giydiremiyorum. Mesela babam çocuğumu bir gün parka çıkarttı. Sonra geldiler, babam bana biri vardı, çocuğu sevdi, öptü falan diye anlattı. İlk tepkim, çocuğumu nasıl öptürürsün, oldu. İnsanların içinden ne geçiyor bilmiyoruz ki. Şu an insanların niyetleri beni çok rahatsız ediyor. Gördüğümüz ve yaşadığımız şeylerden dolayı. Yani çocuğuma o kıyafeti giydirmemek doğru mu bilmiyorum ama affedersiniz öyle zihniyetteki

insanların, çocuğumun bacağını ya da poposunu kafasında resim etmesini istemiyorum. Belki de kısa şort giydirmeyerek kendi içimi rahatlatıyorum. Hani öyle bir sıkıntı olmayacakmış gibi. Maalesef bir tecavüz olayında kadın etek mi pantolon mu giymiş diye bakılıyor. Bu açıdan toplumsal koşullar ebeveynlik sırasında beni zorluyor. (A2, 34)

Katılımcıların çoğu benzer şekilde, kamusal alanı çocuğu için tehdit olarak görerek buna tedbir alma girişiminde bulunduğu dile getirdi. Aldığı tedbir açısından kendisini sorgulasa da anlık olarak aklına ilk geleni yaptığını vurguladı. Kamusal alanın çocuklar için güvensizliği ile ebeveynlerin istenmedik davranışlara yönelmesi ortak bulgu olarak karşımıza çıktı. Katılımcı fikirlerindeki genel yargı, çocukların iyi olma halinin, güvensiz bir toplumda tehdit altında olduğu yönünde idi (Uyan Semerci ve Müderrisoğlu, 2012).

Katılımcıların büyük bir kısmının çocukların güvenliği ile ilgili vurguladığı bir diğer konu ise akran zorbalığı idi. Katılımcılar bu noktada zorbalığa başvuran çocuklar yerine, o çocukların ailelerini ve sistemi sorumlu tuttular. Hem haberlerden hem kendi çocuklarından, internet ortamında ve okullarda her gün akran zorbalığından haberdar olduklarını vurguladılar. Bunun güvensiz bir ortam oluşturduğu da eklediler. Özellikle ailelerin bu konuda daha fazla bilinçlendirilmesi, “çocuklar işte, olur böyle şeyler arkadaşlar arasında” gibi söylemlerin yanlış olduğu gibi fikirlerini aktardılar. Katılımcıların bir kısmı bu görüşlere ek olarak, aile içinde şiddete maruz kalan çocuğun, ebeveynlerini örnek olarak gördüklerini, öfkesini veya kırgınlığını okulda arkadaşlarına yansıtma ihtimaline değindi.

Katılımcıların bir kısmı ise çocukları sokağa oyun oynamak için çıktığında hem akranlarından hem diğer insanlardan kaynaklı başına bir şey gelecek endişesi içerisinde olduklarını vurguladı. Bunun için bir kısmı müsait oldukları her vakit çocukları ile mahalleye çıktıklarını, bir kısmı ise çıkamadıklarında camdan aralıklarla çocuklarına baktıklarını söyledi.

Sokakların güvensizleşmesi ve toplumsal yapının bozulması katılımcıların ortak bir dilde vurgu yaptıkları iki etmendi. Katılımcıların söylemleri doğrultusunda bu etmenler, açık bir şekilde ebeveynleri endişeli ruh haline büründürmektedir. Endişe ve güvensiz hissetme durumu, ebeveyni ve çocuğu sınırlandırmaktadır. Bu durum hem ebeveyni hem çocuğu sınırlandıran ve güvensiz hissetmesine neden olan bir durumdur. Katılımcılara göre toplum yapısındaki değişimler ile yozlaşma söz konusudur. Ebeveynlerin, çocuklarının güvende olmadığı hissetmesi çocuk haklarında eksik kalan noktalar olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların Fikirlerinde Çocuk Hakları ve İmkânlar

Araştırmanın bu kısmında görüşmelerden elde edilen bulgular doğrultusunda, katılımcıların çocuk hakları ile ilgili yaklaşımları sunulmuştur. Katılımcıların fikirleri genel olarak Türkiye’deki çocuk hakları ve çocuklara yönelik imkânların yeterli olup/olmamasına yöneliktir. Görüşmelerden elde edilen bulgular, konu kapsamında genel bir yargı oluşturmamakla birlikte, çocuklara yönelik haklar ve imkânlar konusunda bakış açılarını görmemizi sağlayacaktır. Ebeveynlerin insan hakları kadar çocuk haklarının da içeriğine aşina olması önemlidir. Katılımcıların birçoğunun çocuk hakları hakkında net bilgilere sahip olmamakla birlikte fikir sahibi oldukları gözlemlenmiştir.

Haklar ve imkânlar konusunda ortak ve aynı zamanda farklı görüşlere rastlanılmıştır. Katılımcıların geneli bir yandan genel çerçevede haklarla ilgili fikirlerini sunarken diğer yandan görüşmenin ilerleyen kısımlarında haklara bambaşka bir bakış açısı ile bakmışlardır. Bu bölümde olabildiğince ortak ve anlaşılır bir şekilde elde edilen bulgulara yer verilecektir. Öncelikle haklar ve imkânlar açısından genel fikirlere yer verilerek; daha sonra katılımcıların en çok üzerinde durduğu haklarla ilgili ortak bulgular ayrı ayrı sunulacaktır.

Görüşmelerde katılımcıların geneli günümüz dünyasında çocuk haklarının düzgün bir şekilde uygulanmadığını belirtti. Her çocuğun eşit imkânlarla sahip olmamasını ise buna kanıt olarak gösterdiler. Türkiye bazında ise imkânların çocuklara yeterli ve eşit bir şekilde sağlanamamasının öncelik nedeni olarak ekonomik sıkıntıları gösterdiler. Maddi olarak çocuklarına yeterli imkânları sağlayamayan ebeveynlerin olduğunu vurguladılar. Ebeveynlerin çocukların güzel bir şekilde yetişmesi için çok çalışmaları gerekmesinin ise çocuklarına az zaman ayırmalarına neden olduğuna değindiler. Devlet desteğinin ise bu imkânları sağlama konusunda yeterli gelmediği noktaların olduğunu ifade ettiler. Bu noktada eğitim hakkındaki eşitsizliğe ve yetersizliğine özellikle değindiler. Eğitim hakkı konusunda fikir birliği vardı. Türkiye’deki eğitim sisteminin giderek kötüleştiğine, eğitimin özelleşmesine ve bunun düzeltilmesi için yapılması gerekenlere yönelik fikirler aktarıldı.

Katılımcıların bir kısmı ise haklarla ilgili soruları kendi çocuklukları ile karşılaştırma yaparak cevapladı. Günümüz çocuklarının kendilerini çok daha iyi ifade etme gibi ayrı bir yeteneklerinin olduğunu belirttiler. Toplum içerisinde farklılıklara rağmen kendilerini var edebildiklerini ve bu doğrultuda daha özgür olduklarına yönelik bir görüş birliği ortaya çıktı.

Şu anda çocukların özgürlük hakları var.. Artık yani bence çocuklar şu anda dediğim gibi eskiye nazaran bence eskiye nazaran daha özgür ruhları var. Daha kendilerini biliyorlar. Daha kendilerini güzel ifade ediyorlar. Topluma daha güzel, kolaylıkla girip iletişim kurabiliyorlar (A3, 33).

Katılımcılar yeni nesil çocukların kendilerini çok iyi ifade ederek haklarını savunmalarına olumlu baktıklarını da ekledi. Kimi zaman çocuklarıyla ciddi sohbetler içerisine girerek fikirlerine önem verdiklerini ve yanlışla yanlış demekten çekinmediklerini vurguladılar.

Katılımcıların bir kısmı ise yine kendi çocukluklarıyla karşılaştırma yaparak konuya bambaşka bir açıdan baktı. Geçmişte çocukların imkânlarının azlığını vurgulayarak günümüz çocuklarının çok şanslı olduklarına değindiler. Katılımcılardan biri karşılaştırma yaparken çocuklar açısından farklı yorumlar yaptı:

Yani bana daha çok imkân verilse daha iyi yerlerde olabilirdim belki ama biz kıymetini bilirdik eşyamızın falan. Şimdi üretmeyen tüketen bir nesil. Biz imkansızlıklar, haksızlıklar içinde imkân yarattık. Şimdi ellerinde PC, tablet var, İngilizce kursu, robotik kodlama kursu var. 40-50 yaşında bir adamı adaya at yaşar şimdiki nesil Trendyol yok internet yok düşünmeye başlarlar. Yeni nesil tüketici yani. İmkanlar ve haklar bence yeterli. Avrupa standartlarındayız. Yani o konuda Türkiye'deki çocukların her şeye hakkı var ama Türkiye'deki çocuklar sadece geçmişi görmediği için işte bundan 20 sene öncesini yaşamadığı için şimdi hiçbir haklarının olmadığını düşünüyor. Geçen bir tane çocuk. Röportajını izledim işte çocuk dediğim işte kız çocuğu genç. Bence burada Türkiye'de diyor. Öğretmen olmaktansa diyor. Avrupa'da McDonald's da işte bulaşıkçı olmayı tercih ederim diyor oradaki. Avrupa'da yaşamının daha büyük bir zevk olduğunu veya daha böyle rahatlık konforlu içerisinde olduğunu düşünüyor. Gençlik bilmiyorlar oradaki insanların ne yaptığını. Çocukların sosyal haklarının da ne olduğunu bilmiyorlar. Orada da çocuklar sabah kalkıyorlar. Okula gidiyorlar, okuldan çıkıyorlar. Aileleri çalışıyorsa işte kreşe gidiyorlar, çalışmıyorsa evlerine geliyorlar. Kendi yemeklerini koy mikrodalgaya koyuyorlar, ısıtıyorlar, yiyorlar, ailesini bekliyorlar. Dışarı çıkıyorlar işte iki oynuyorlar. Liseden sonra çalışıyorlar. Hayatlarını böyle geçiriyorlar ama bizim buradaki çocuklarımız sanki onların hepsine, hayatı altın tepside sunulmuş gibi. (B2, 45)

Katılımcı hem geçmişte Türkiye'deki çocukların imkânları hem de günümüzde Türkiye'de ve Avrupa'da yaşayan çocukların imkânları açısından fikrini belirtti. Avrupa'da birkaç ülkeyi ziyaret ettiğini de daha sonra ekleyerek gözlemlerini aktardı. Avrupa'daki ailelerin, çocuklarına kendi başlarının çaresine bakmayı ve sağlam bir şekilde ayakta durmayı öğrettiklerini vurguladı. Bu çocukların kendi yaşam şartlarını iyileştirmek için üretici bir zihniyete sahip olduklarını ekledi. Türkiye'deki çocukların imkânları ve hakları açısından birçok katılımcıdan farklı ancak dikkat çekici fikirlerini aktardı.

Katılımcılar katılım hakkı, söz hakkı, eğitim hakkı ve eğlenme hakkı açısından detaylı vurgular yaptı. Özellikle üzerinde durulan bu konuları ayrı alt başlıklar altında sunmanın daha uygun olacağı düşünülmüştür. Böylelikle katılımcıların konu çerçevesindeki görüşleri daha detaylı bir şekilde sunulacaktır.

Söz Hakkı

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgularda en dikkat çeken konulardan biri de çocukların söz hakkı ile ilgiliydi. Katılımcıların bu konu hakkında fikirlerinde ve tutumlarında değişkenlikler söz konusuydu. Görüşmelerin başlarında çocuklarına neredeyse her konuda söz hakkı tanıdıklarını vurgulayan katılımcıların; sonlara doğru belli konularda bu hakkı tanımadıkları sonucu çıktı.

Dikkat çeken ortak bulgulardan biri, söz hakkının aile içerisinde tanınsa bile toplum tarafından tanınmamasıyla ilgiliydi. Çocukların katılım hakkının ve söz hakkının toplum içerisinde yok sayıldığına yönelik genel bir yargı vardı. Katılımcıların geneli, bu durumun çocuklar açısından topluma ait hissedememe ve beraberinde özgüvensizlik, değersizlik hissetme ile sonuçlanacağını vurguladı. Toplum içerisinde bu konu hakkındaki gözlemlerini ve deneyimlerini paylaştılar. Özellikle toplu taşımada çocukların sürekli olarak kendinden büyüklere yer vermesi gerektiğine yönelik genel düşüncüyü yanlış bulduklarını aktardılar. Görgü kuralı olarak bu konuda çocukların bilinçli yetiştirilmesi gerektiği ancak bazen onların da yorgun olabileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurguladılar.

Çocuğun sözlerinin aile ve toplum içerisinde değersiz görülmesiyle ve dikkate alınmamasıyla ilgili bir katılımcı dikkat çekici bir yorum yaptı:

Çocukların hakkı diye bir şey yok. Çocuk hakları var mesela ama bir çocuk anne babasından şikayet etse karakolda bile ciddiye alınmaz. Annen baban senin düşmanın mı der? İnsan anne babasını şikayet eder mi? der kafasını okşar. Mesela edilebilir ama öyle bir düzen yok. Adı var. Aile arasında olunca kapatalım üstünü ayıp ayıp denir. Sonra çocuk cesaret edebilir mi bir daha? (B1, 54)

Katılımcıların fazlasıyla değindiği bir diğer durum ise günümüz çocuklarının toplumsal sorunlardan haberlerinin olmasıydı. Çocuklarının ekonomik, siyaset ve eğitimle ilgili sorunları konuştuklarına şahit olduklarını ifade ettiler. Çocukların bilinçli bir şekilde bu konular hakkındaki fikirlerini söylemesinin güzel olmasının yanında kötü taraflarına değindiler. Bu konuların farkında olarak mutsuz ve endişeli bir çocukluk geçirmelerinin haksızlık olduğunu vurguladılar. Çocukların eğitimleriyle, arkadaş ilişkileriyle ve eğlenmeye yönelik durumlarla büyümelerinin daha uygun olacağı konusunda fikir birliği vardı. Görüşmeler sırasında bu konu çerçevesinde bir katılımcı fikrini sundu:

Örneğin seçme seçilme neyi seçecekler? Sınıf başkanı mesela hani oradan başlıyorlar aslında. Yani seçme seçilmeyi orada görüyorlar. Şu konuda seçim yapabilirler mesela. Park yapılacak 3 farklı model var belediye bu konuda çocuklara yönelik bir anket yapabilir. Kendileriyle ilgili şeyleri seçebilirler. Mesela biz ortaokulda liseye giderken okul üniforması için bize seçim yaptırmıştı okul. Bu tarz bir şey de olabilir. Ben de şahsi olarak siyaseti çok sevmem ilgilenmem çocuklar da karıştırılmamalı bence. Yani diğer ülkelerde adayları bile bilmiyor halk biraz öyle olmalı. (A2, 34)

Çocukların siyasete çok karıştırılmamasını savunanlar çoğunlukta idi. Yine de çocuklara daha fazla söz hakkı tanınmasının güzel sonuçlar doğuracağına yönelik ortak bulgu karşımıza çıktı. Günümüz çocukların, kendi çocukluklarına göre çok daha akışkan, çekinmeyen ve ne dediğini bilen bir konuşma tarzları olduklarına değindiler.

Çocuklara belli konularda seçme ve seçilme hakkı verilmeli. Kızımı düşündüğümde benimle çok güzel konuşuyor. Bir yetişkin gibi konuşabiliyor. Benim düşünemediğimi düşünüyor. Göremediğimi görüyor. Çocuklara bir söz hakkı verilse, fikir alışverişi yapılırsa onlarla çok şey değişir gibi. Beynimizdeki o kurumuş düşünceler değişir. (A6, 35)

Sibel Aydın ve Yekta Yaray (2021), çocukların kendilerine yönelik demokratik süreçte katılım ve söz haklarının olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bunun yanında toplumun bireyleri olarak çocukların katılım haklarının ev ve okul çerçevesinin dışına çıkması gerekliliğine eleştirel bir bakış açısı ile değinmektedir (Aydın ve Yaray, 2021).

Katılımcıların geneli özellikle günümüzdeki gençlikte gözlemlediklerine dayanarak din ve cinsel yönelimle ilgili fikirlerini belirtti. İnanç ve cinsel yönelim konularında söz hakkı verme açısından farklı görüşler karşımıza çıktı. Günümüzde inançsızlığın giderek arttığına ve çocuklarının da buna yönelme ihtimaliyle ilgili endişe duyduklarına vurgu yapıldı. Bunun kişiliğini oturtma sürecinde olabileceğini belirten katılımcılar oldu:

Din zaten doğuştan aslında aile neye inanıyorsa çocukta ona inanıyor. Din seçme hakkı yok aslında böyle bakılınca. Ama gelip bu konu hakkında bir şeyler dese söz hakkı olur. Bu şimdi çocukluktan ergenliğe geçiş sürecinde sorguluyorlar olabiliyor yani fikir değişiklikleri. (B5, 42)

Söz hakkının olduğunu söyleyen katılımcılara nazaran çoğunluk din konusunda çocukların böyle bir “lüksünün” olmadığını, söz hakkı vermenin sınırları olduğunu, küçükken bunu öğrettiklerini vurguladı. Z kuşağında inançsızlığın artmasının temel nedeni olarak ailelerde hata bulan bir katılımcı bu konuda fikrini belirtti:

Dini bize sormadılar. Dinimize göre yapılacak bir şey olduğundan sorulmasının mantığı yok bence. Din: işte z kuşağı diyelim. Bozulmasının temel sebebi. Deistliktir bilmem nedir bir sürü şey çıktı. Anne babanın yetiştirmesinden bunlar. Bizim çocukluğumuzda yoktu. Bize dinimizi öğrettiler. Bende çocuklarımı ona göre yetiştirdim. Bütün temel şeyleri beynine soktuk diyebilirim. Arkadaş ortamından dolayı değişebilir, saygı duyarım ama düzeltme yoluna giderim. Değişmeyecekse değişmez ama denerim baya. (B4, 36)

Söz hakkı ile ilgili diğer gündem olan konu ise cinsel yönelim idi. Katılımcıların geneli, inançsızlık gibi eş cinselliğinde günümüzde arttığını ilettiler. Eş cinselliğin artmasının ise inançsızlıktan daha tedirgin edici bir durum olduğuna yönelik fikir birliği söz konusuydu. Katılımcılar içerisinden bir anne bu konuda asla çocuğunun yanında olamayacağını belirtirken; bir kısmı çocuklarının bu konuda söz hakkı olmadığını vurguladı. Geri kalan ise çocuklarına bu konuda söz hakkı verip yanında olacağını belirtse de düzeltmek için her yolu deneyeceklerini aktardı.

Cinsel yönelim aile yapımıza ters olan bir durum. Bu dinle veya aileyle de değil hastalık olabilir iç bir his olabilir. Çok büyük tepki vermeden düzeltmeye çalışırım. Düzelmese çocuğum yani sokağa atacak değilim ya. (B5, 42)

Eş cinselliğin hastalık olduğunu ve günümüz ergenleri arasında özentilikten kaynaklandığını düşünen katılımcılar da vardı:

Bazen aklıma geliyor düşünüyorum işte ben ne tepki veririm kocam ne tepki verir. Ben hormonal bir bozukluk olmadığı zaman bunu biraz hakkınla ek ve özentilik olarak değerlendiriyorum. Böyle bir şey olmaması için elimden geleni yaparım ama olursa da bağırma basarım. İlk önce inkâr sonra kabullenme aşaması falan mı olur bilmiyorum. (A2, 34)

Eşlerinin ne düşüneceğine yönelik genel bir kaygı durumu söz konusuydu. Çoğunluk ise aile bireyleri dışında çevredeki hiçbir insanın ise fikrini umursamadıklarını açıkça vurguladı. Katılımcıların geneli “Elalem ne der” bakış açısının geçmişte kaldığını ve kendi doğrularına yönelik davranış sergileyeceklerini açıkça belirtti.

Özentilikle ilgisi olduğunu düşünen başka bir katılımcı, yasal sınırlamaların olması gerektiğine yönelik fikrini belirtti. En azından belli bir yaşa gelip kendi kimliğini kazanıncaya kadar çocukların bu durumlardan uzak durmasına yönelik çalışmalar olması gerektiğine vurgu yaptı. Bunun doğal olduğunu ve her şekilde çocuğuna destek olacağını net bir şekilde dillendirdi:

Cinsel yönelim hiçbir şey yapmam saygı duyarım tamamen. Bir yasal sınırı olmalı bence 18 yaşına kadar mesela yanlış bir şey yapmasın diye. Erkek çocuğum olsaydı kadın gibi hissetse yine yanında olurum yani. Bu doğada var hayvanlar arasında da var mesela. Erken yaşta fark etsem destek alabilirdim ama hastalık olarak görmüyorum. Özentiden oluyor onu biliyorum sonra değişebiliyor. Değişmeyen de var. İyi bir insan olsun yeter benim için. (B1, 54)

Eğitim Hakkı

Katılımcıların yoğun bir şekilde fikirlerini belirttiği bir diğer konu ise eğitim idi. Günümüz Türk eğitim sisteminin gidişatının iyi olmaması, çocukların eğitim haklarından eşit bir şekilde yararlanamaması, eğitimin metalaşması gibi birçok olumsuz ve eleştirel fikir karşımıza çıktı. Eğitim sistemindeki dengesizlik çocukların haklarından eşit bir şekilde yararlanamamasına neden olmaktadır. Sorunların giderek çoğalması ise çocuk haklarının uygulanmasında sıkıntılar olduğuna işaret etti.

Katılımcılar içerisinde özellikle anne olanlar ilk olarak günümüzde kız çocuklarının eğitim haklarından yararlanabilmesiyle ilgili pozitif fikirlerini belirtti. Kendi zamanlarında okula gitmeyen birçok kız çocuğunun olduğunu veya gitse bile en fazla liseyi okuma fırsatlarının olduğuna değindi. Genel olarak ise katılımcılar geçmişe nazaran günümüzde birçok çocuğun eğitim hakkından yararlandığına yönelik fikirlerini belirtti. Çocukların eğitim hakkından yararlanarak okula gitmesinin yanı sıra, eğitim sisteminin içerisine girildiğinde ise eşitsizlikler silsilesinin olduğuna yönelik fikirler çoğunlukta idi.

Çocukların genelinin eşit ve kaliteli bir eğitim görmediğine yönelik genel bir yargı vardı. Eğitimin özelleşmesi ise bu bozulmaya ilk neden olarak gösterildi. Eşitsizliği doğuran ilk temel etken olarak gösterilen özel okullar ile çocukların aynı eğitimi görmediklerine değindiler. Özel okulların imkânlarının yeterliliğinin yanında devlet okullarındaki imkânların yetersizliğine ilişkin fikir birliği vardı. Bütçeleri el verdikçe, ek derse ve dershanelere yönelerek özel okula giden çocuklar ile kendi çocukları arasında eğitimde fırsat eşitliğini, kendi çabaları ile sağlamaya çalıştıklarına vurgu yaptılar.

Kimi 10-20 kişilik özel okullara gidiyor kimisi kalabalık sınıflarda eğitim görüyor. İkisi eşit mi şimdi? Bence değil. 30 kişilik sınıf yani. Sınıf mevcutları düşürülmeli. Sınava değil yeteneğe dayalı bir sistem olmalı. Sınava dayalı sistem çocuklarda stres yaratıyor. O çocuk ne de yetenekliyse neye ilgisi varsa o konuda eğitim görmeli. Aile olarak sınava dayalı sistemde dershaneye göndermeye çalışıyoruz biz. Destek olmaya çalışıyoruz. Öğretmenler bazıları var on numara severek yapıyor bazıları var okuyor geçiyor. (B5, 42)

Özel okullarla ilgili bir diğer eleştiri ise okul, veli ve öğrenci arasındaki ilişkinin, müşteri ilişkisine dönüşmesine yönelikti. Katılımcılar özel okullarda okuyan çocukların eğitim hayatını rahatlıkla tamamlamadığına şahit olduklarını belirttiler. Bunun hem kendi çocuklarına hem o çocuklara karşı bir haksızlık olduğunu vurguladılar. Özel okulların yetişkinlerin ticaret yaptığı yerler olduğuna yönelik fikrini sunan bir katılımcı:

Özel okul kalkmalı kime ne faydası var anlamadım param olsa da göndermezdim. Özel okulda neden hiçbir çocuk sınıfta kalmıyor mesela? Doğru eğitim mi? Sen müşterisin

bir kere. Para vermişsin çocuğunu bıraksa okutur musun okulda? Dersi zayıf olanı bile az görmüşümdür. Çocuklar için yanlış sistem. Tanıdığım vardı özel okulda teşekkürle bitirdi üniversite okuyamadı. Maddi olarak da yanlış sistem. Devlette öğrenemiyorsa ısrarla başka bir şeye yönelecek özelde öğrenemese de okuyor boşuna. Çocukların hepsi bir değil. (B1, 54)

Görüşmeler sonunda elde edilen bulgulardan biri de öğrenci, öğretmen ve veli arasındaki ilişki ile ilgiliydi. Bu üç grup arasındaki dengenin giderek bozulduğuna yönelik fikir birliği vardı. Katılımcılar ailelerin tutumlarının, öğretmen ve öğrenci ilişkisine zarar verir hale geldiğini belirtti. Bazı ailelerin çocuklarının eğitim hayatıyla hiç ilgilenmeden, her şeyi öğretmenden beklemesine yönelik eleştiri yaptılar. Katılımcıların geneli günümüz çocuklarının öğretmenlerine karşı saygısız bir tavır sergilediğini de belirtti. Bunun temel nedeni olarak ise eğitim sisteminde giderek artan sıkıntılar gösterildi.

Eğitim evde başlar derler, bence de öyle. Günümüzde öğretmen öğretsin ilgilensin gibi bir kafa var. Bence öyle bir şey yok. Çocuk okulda öğrenecek gelecek, sonra sen evde onunla ilgilenmeyeceksin sonra da benim çocuğum niye başarılı değil diye sızlanacaksın. Sen çocuğa ne verdin ki ne bekliyorsun. Şimdi devlet okullarında da sınıflar 25 30 kişilik. Evde aileler bu açıdan öğretmenlere destek olmalı. Eğitimdeki sorunlar okuldaki donanımın alakalı olabilir. Şimdi devir bilgisayar tablete erişim devri. Farklı öğrenme metotları ya da teknolojilerin kullanılması gerekli. Öğretmenlerin gerçekten yetkin olması gerekiyor, donanımlı olmalı. Gençlere de yer açılmalı, emekli olacaklar olsun yeni teknoloji yöntemlerini bilenler gelsin. Genç öğretmenler yeni neslin dilinden daha iyi anlıyor. Bazen bizim anladığımızdan daha iyi anlıyorlar hatta. (A2, 34)

Günümüz sisteminde genç öğretmenlere yer açılmasına yönelik fikirler de çoğunlukta. Katılımcılar teknoloji çağına doğmuş çocuklara, onların hızına yetişebilecek ve onları anlayacak dinamik ve genç öğretmenlerin daha yararlı olacağını belirtti. Katılımcıların bir kısmı kendi çocuklarının, genç öğretmenlerine yönelik sempati beslediklerine şahit olduklarını vurguladı.

Katılımcıların genel olarak değindiklerine özet bir şekilde değinen bir katılımcı, sistem yüzünden öğretmenlerin ilgisizliğine değindi. Ek olarak okullarda öğle yemeği olmamasına ve kantinlerin pahalılığına yönelik eleştirisini dile getirdi. Katılımcıların birçoğunun hemfikir olduğunu bu durumu, bir katılımcı şöyle ifade etmiştir:

Bizim zamanımızdaki eğitim yok. Çocuklar eğitim haklarının tam anlamıyla donanımlı şekilde yararlanamıyor. Öğretmen öğrenci ilişkileri daha iyiydi. Yani geçmişte öğretmeninden çok dayak yediğini anlatan var ama benim öğretmenim babamız gibiydi kimseyi dövdüğünü görmedim. Biz evde ders çalışmazdık. Öğretmen öğretene kadar vazgeçmezdi derste aklımıza iyice girerdi. Derslerim falan da iyiydi. Şimdi alışılmış 10-20 sayfa ödev, internetten şunları çöz, yap. El sanatları dersi var çocuğun yapamayacağı şeyler veriliyor anne babalar yapıyor sonra. Öğretmenler bunu bildikleri halde veriyorlar. Bizim zamanımızda da vardı bu ders biz okulda yapardık bunu. Çocuk okulda öğrenemiyor evde bize soruyor biz ilgilenmeye çalışıyoruz ama anlamadıklarımız oluyor. Sonra ek takviye için dershaneye yazdırıyoruz. Biz önceden anlayışa kadar sorardık öğretmende anlayışa kadar anlatırdı. Şimdi öğretmen işlenilmeyen konuyu ödev olarak veriyor. Şu anki bir çocuk okulu nasıl sevsin? Şu anki eğitim kopyaya yönlendiriyor mesela. Başa dönelim iyi öğretmenler lazım iyi öğretmenler iyi öğrenciler yetiştirecek. Çocuklara eğitim vermek için öğretmenler iyi yetişiyor mu iyi geçinebiliyor mu? Şu an öğretmenlerin geçim sıkıntısı var. Bu öğretmen nasıl çocukla rahat kafayla ilgilensin. Maddi geçim sıkıntısı olunca öğretmen insan yetiştirmeyi unutuyor para kazanma derdine giriyor napsın? Maddi açıdan memnun olsun ki severek yapsın mesleğini. Öğretmen ve öğrenci arasında soğukluk giriyor. Okullarda pedagog yok bir öğretmen pedagog değil ki. Her okulda her öğrenci yemek yiyebilmeli mesela. Durumu olmayanlar var. Kantinden 100 TL harcayanlar oluyor diğerinin cebinde parası yok. Aynı şeyi yeseler kıskançlık, özenme, burukluk olmaz. Sınıflar kalabalık. (B1, 54)

Toplumda öğretmenlerin değersizleştirilmesi, çocukların eğitim sistemindeki düzensizlik yüzünden okuldan soğuması, ailelerin ne yapacakları bilmez hale gelmesi vb. birçok sebep görüşmelerden elde edilen ortak bulgulardır. Öğretmenlerin hak ettiği değeri görememesinden kaynaklı meslekten uzaklaşarak verimli olamadıklarına yönelik değerlendirmeler çoğunlukta. Kimi ailenin çocuğunun eğitim hayatıyla ilgisi olmamasına rağmen öğretmeni suçlaması eleştirildi. Bu denge tam olarak nerede ve ne zaman bozuldu? Günümüzde bir türlü düzene oturtulamayan ve giderek dengesizleşen ilişkiler ağına neden olan eğitim sisteminin ebeveynleri de öğrencileri de öğretmenleri de çaresiz hale getirdiği açıktır.

Çocukların eğitim haklarından eşit ve düzgün bir şekilde yararlanmasıyla ilgili katılımcılar çözüme yönelik kendi fikirlerini sundu. Özellikle özel okulların oluşturduğu adaletsizliğe ve hak ihlaline karşı sitemler vardı. Bunun yanında katılımcılar çocuklara devlet okullarında öğle yemeği verilmesine yönelik bir sistem geliştirilmesi gerektiğini vurguladı. Okullardaki akran zorbalığının arttığını belirten katılımcılar, bunun için okullarda gerekli adımların atılması gerektiğini ifade etti. Kış aylarında çocukların okula karanlıkta gitmek zorunda bırakılmasına ise özellikle anlam veremediklerine değindiler. Çocukların eğitim hayatları ve okul içerisindeki güvenliği ile ilgili sorunların ikincil plana atılmaması gerektiğine yönelik fikir birliği vardı.

Benim zamanımda ücretli devlet okulunda öğle yemeği vardı. Şimdide o bile yok. Ücretsiz olabilir Milli Eğitim Bakanlığı'na verilen bütçe arttırılırsa ama verilen şirkette kaliteli olmalı. Yani Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en alta yeme içme vardır güvenlik vardır. Her insanın temel hakkıdır bu. Okullar güvenli mi yani şimdi haberlerde gördük. Serviste bırakılıp unutulmuş çocuklar servisçi tarafından şiddete maruz kalan çocuklar. Bunları çok dikkat edilmesi lazım. Rehber öğretmenlerinin çok uyanık ve yetkin olmaları gerekiyor. Servis şoförlerine psikoteknik bilmem neler falan var o testler yapılmalı haberlerde çıktı bir tanesi bağımlıydı mesela. Cinsellikle alakalı kesinlikle çocukların bilgili olması lazım. Müfredatı konmalı. İşte kız çocuklarından bahsediyorum sürekli olacak falan olduğu zaman nasıl davranması gerektiği pedi kullanması neden oldu ne işe yaradı bunlar anlatılmalı. Ben bunu anlatırım çocuğum ama bunu anlatamayacak çok ebeveyn var sonra çocuk ne olduğunu anlamıyor korkuyor. (A2, 34)

Görüşmelerden elde ettiğimiz ortak bulgulardan bir diğeri ise sınav sistemi ile ilgiliydi. Sistemin çocukları bir maratona soktuğunu, stresli olduklarına ve hayatlarının merkezine sınavı koyduklarına yönelik fikirler vardı. Katılımcıların birçoğu sınav sisteminin sürekli değişmesinden de memnun olmadıklarını yinelediler. Günümüzde herkesin üniversite okumasına yönelik eleştiriler de vardı. Katılımcılardan biri meslek liselerin değersizleşmesinin birçok olumsuz soruna neden olduğunu ifade etti:

Paralı olmamalı, eğitime, kitaba daha rahat ulaşılmalı. Özel okula, dershaneye gidenler devlet okuluna giden aynı sınava giriyor. Bu sınavda yarış gibi olmamalı. Devlet okulunda 40 kişilik sınıfta öğretmenin her çocuğuna aynı düzeyde eğitim vermesi, ilgilenmesi çok zor. Çocuklar geçiyor ama sonra üniversite de okuyorlar rahatlıkla. Eğitimde eksiklikler var. Ama şimdi devlet kitap veriyor. Tablet vermeye çalışıyor, uğraşıyor. Kimse meslek lisesine gitmek istemiyor mesela şu an ama bu konuda çok eksiğimiz mesela ben iki senedir eleman bulamıyorum. Çocuklar hep dolgun maaş, hafta sonu tatil, altında araba iş derdinde. Herkes üniversite okursa o bölümde kişi çoğalır, iş bulamazsın. Bu da Türkiye'deki eğitimin eksikliğinden saçmalığından. Türkiye'de kimse okuduğu bölümle ilgili iş yapmıyor. İş değersizleşiyor. 10 bin kişi mezun veriyor yıllık ama ona alan yok mesela. Üniversite okumayana kız verilmez denir, yanlış herkes üniversite okumamalı. (B2, 45)

Katılımcıların eğitimle ilgili fikirlerini sundukları bir diğer konu ise okullardaki etkinliklerin azalmasıyla ilgiliydi. Kendi zamanlarında yazarların okula geldiğine, şenliklerin olduğuna, gezilerin ve tiyatroların düzenlendiğine vurgu yaptılar. Şimdi ise çocuklarının okulunda bu tarz etkinliklerin düzenlendiğine şahit olmadıklarını belirttiler. Bazı zamanlar okul gezilerinin düzenlendiğine ancak bu gezilerin de ücretlerinin yüksekliğine değindiler.

Yani bizim zamanımızda okul tarafında her dönem iki kere tiyatroya gidilirdi. Okula gelirdi tiyatrolar. Ben kızımı okulda bir kez gönderdim galiba. Müze gezileri olabilir. Eskişehir'de müze çok bizi götürürlerdi, pikniğe götürürlerdi. Şimdi olsa bile ücretli oluyor. Öğrenciye müze, tiyatro falan ücretsizdi. Aslında olmalı çocukların hakkı. (B1, 54)

Eğlenmenin her çocuğun hakkı olması bir yana buna birçok durumun etkisi olduğu görülmektedir. Şehirden şehre değişen koşullar ve okullardaki etkinliklerin azalmasının belli sebepleri vardır. Kimi şehirde bu olanakların yetersiz olması, o şehrin henüz gelişmemiş olmasından kaynaklı olabileceği gibi buna önem vermemesinden de kaynaklı olabilmektedir. Benzer şekilde sadece sınavların önemli hale gelmesi ile aktiviteler okullarda değersizleşmiştir. Bazı etkinliklerin pahalı olması ise ekonomik sıkıntılar ile doğrudan orantılıdır.

Heinz Hengst (2008), Avrupa'da 1970'lerde çocuk kültürü oluşturmakla ilgili bir çalışmadan bahsetmektedir (174). Hengst (2008) çalışmanın, okul dışında çocuklara yönelik etkinlikler düzenleyerek bir kültür oluşturma amacı güttüğünü vurgulamaktadır. Bu girişimin belli başlı endişeleri ise beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Çocukların okul dışında aktif katılım sağlaması ile toplum içerisinde daha fazla yer edinecekleri düşünülmektedir. Çocukların toplumsal aktör olması ve kendi kültürlerini oluşturmaları, aile

ve okulun çocuklar üzerindeki hakimiyetini sınırlayacaktır (Hengst, 2008: 174). Çocukların eğlenme haklarının sınırlandırılması buna benzer durumlarla bağlantılıdır. Türkiye’de ise ekonomik sıkıntılar ve eğitim sistemi bunun başını çekmektedir. Her çocuğun hakları eşit olarak karşılanmalı ve çocuklar haklarının farkında olmalıdır. Çocuğun aktör olması ve haklarını savunması ise tam olarak istenilen bir durum değildir.

Katılımcıların geneli kendi deneyimlerinden, çocuklarının içerisinde bulunduğu sistemden ve ülke bazında genel eğitim durumundan yola çıkarak düşüncelerini sundular. Katılımcıların fikirleri doğrultusunda elde ettiğimiz ortak bulgular, çocukların eğitim haklarından eşit ve adil bir şekilde yararlanamamasının yanı sıra birçok çözülmesi gereken problem olduğuna yöneliktir. Her çocuk eğitim ve diğer haklarından eşit bir şekilde yararlanmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada çocuk haklarına, çocukluk sosyolojisinin bakış açısı benimsenerek bakılmıştır. Çocuğun tarihteki yeri, çocukluk sosyolojisi ve çocuk hakları ile ilgili literatür incelenmiş ve daha sonrasında elde edilen bulgular sunulmuştur. Çocuk hakları ve çocuklara yönelik imkânların yeterliliği ile ilgili sorunların nedenleri araştırılmıştır. Saha çalışması ile bu sorunların, ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkiye etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların birer ebeveyn olarak, kendi çocuklarının yaşantısından yola çıkarak çocuk hakları ve imkânlar ile ilgili vurguladığı ortak bulgular elde edilmiştir. Araştırmada aynı zamanda hakların adil ve sistemsel uygulanmasına yönelik bulgular da sosyolojik bir perspektif ile anlaşılmaya çalışılmış ve sunulmuştur.

Görüşmeler sonunda elde edilen bulgulara ilk dikkat çeken nokta, toplum içerisinde endişeli olma ve güvensiz hissetme ile ilgiliydi. Katılımcılar çocuklarının kamusal alanlarda güvende olmadığına yönelik fikirlerini belirtti. Değişen toplumsal yapı ve adalet terazisindeki dengesizlik ile suç oranlarının artarak daha fazla sapkın insanın sokaklarda dolaştığına yönelik görüşler vardı. Bundan dolayı çocuklarını sürekli gözetim altında tutmak zorunda kaldıklarını belirten katılımcılar bu tutumlarından rahatsızlıklarını dile getirdi. Çocuklarının oyun parkında bile tehlike içerisinde olduklarını düşünmenin sürekli bir endişe içerisinde olmaya neden olduğunu belirten katılımcılar oldu. Katılımcılar, bu endişelerle belli konularda çocuklarının haklarını sınırlandırdıklarını ifade etmektedir. Bu ortak bulgu, toplumsal yapıdaki değişimlerin ebeveyn ve çocuklara yönelik etkisini tüm açıklığı ile göstermektedir. Katılımcıların genelinin çocukları adına sürekli endişeli olması ve güvensizlik hissi, çocuk hakları açısından eksiklikleri göstermektedir. Çocukların hayatlarını kaybetme nedeni olarak dışsal nedenler ve zehirlenmelerin yüzdeliğinin diğerlerine nazaran daha yüksek olduğunu belirten ve önceki bölümde yer verdiğimiz 2021 TÜİK verileri ise endişeleri haklı çıkartmaktadır. Çocuk hakları doğrultusunda çocuklar içerisinde bulundukları toplumda güvende olmalıdır. Aynı şekilde ebeveynler de çocukları dışarıya çıktığında endişeli hissetmemelidir.

Araştırmada ortak bulguların karşımıza çıktığı bir diğer konu ise çocuklara yönelik haklar ve imkânlardı. Katılımcılar çocuk hakları konusunda doğrudan bir bilgi sahibi olmamakla birlikte eğitim, eşitlik ve sağlıklı yaşamak gibi kavramlar doğrultusunda fikir sahibiydi. Çocuk hakları ile ilgili hiçbir belgeyi, anlaşmayı veya bu haklarla ilgili maddeler hakkında bilgi sahibi olmamaları dikkat çeken bir nokta idi. Çocuk hakları hakkında ebeveynlere yönelik eğitimler düzenlenmelidir. Bu daha çok fikir sahibi olmalarını sağlamakla birlikte farkındalık kazandıracaktır.

Katılımcıların geneli günümüz imkânlarının ekonomiden kaynaklı yetersiz kaldığına yönelik söylemlerde bulundu. Maddi olarak çocuklarından hiçbir şeyi eksik etmemek adına sürekli çalıştıklarını belirttiler. Bunun ise çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmekten geri kalmalarına neden olduğunu vurguladılar. 2020 TÜİK verileri de ekonomik anlamda imkânların yetersiz kaldığını açıkça göstermektedir. Öyle ki, çocukların %65,7 eğitim hayatının yanında çalışmak zorunda kalmaktadır. Katılımcıların bir kısmı ise günümüz imkânları ve kendi çocukluklarındaki imkânlar çerçevesinde değerlendirme yaparak, günümüz çocuklarının şanslı olduklarını belirtti.

Elde edilen bir başka bulgu ise toplumsal yapıdaki değişimler ebeveynler tarafından çocuklarını sınırlandırmalarına neden olması ile ilgiliydi. Dikkat çeken nokta ise bu sınırlandırmaların belli konuları içermesidir. Katılımcıların geneli çocuklarına söz hakkı vererek onların katılımını desteklediklerini belirtmektedir. Cinsel yönelim ve inanç konularına ise hassas yaklaştıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların bu gibi konular karşısında ebeveynlik ve bireysel değerleri arasında çatışma yaşadığı gözlemlenmiştir. Kimi katılımcı ise net cevaplar vermiştir. Bu bulgu James’in (2013), ailenin, belli konularda çocukları en etkisiz kılan ve sınırlandırmaya yönelik kurumu olduğuna yönelik analizini destekleyici niteliktedir.

Görüşmelerde en yoğun fikir belirtilen konu ise eğitim sistemindeki bozulmalar ile ilgiliydi. Sistemin öğretmen, öğrenci ve veli arasındaki dengeyi bozduğuna yönelik görüşlerde birlik söz konusuydu.

Bunun yanı sıra özel okulların eğitimdeki fırsat eşitliğini bozduğuna ve eğitimin ticarileşmesine yönelik sitemler ortak bulgu olarak karşımıza çıktı. Çocukların eğitim hakkından eşit ve düzgün bir şekilde yararlanmadığına yönelik sistemsel eleştiri dikkat çekti. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, her çocuğun temel ihtiyaçları başta olmak üzere, her anlamda ve alanda ihtiyaçlarının eşit bir şekilde karşılanması gerekliliğinin altını kalın çizgiler ile çizmektedir (Mayall, 2018). Katılımcı fikirleri ise Türkiye’deki çocukların özellikle, eğitim ve ekonomik anlamda haklarından eşit bir şekilde yararlanmadığını göstermektedir.

Görüşmeler sonunda elde ettiğimiz ortak bulgulara dikkat çeken bir nokta bulunmaktadır. Katılımcılar eğitim hakkı kapsamında, kurumlardaki sorunlara değindi. Çocukların eğitim haklarından eşit yararlanamaması ve eğitimdeki eksiklikler konusunda sistemi sorguladı. Eğitim hakkından çocukların eşit bir şekilde yararlanması gerektiğini vurgulanmaktadır. Çocukların söz hakları konusunda ise kurumlardan bağımsız özellikle belli konularda kendi değerleri ile çatıştığı durumlar dikkat çekmektedir. Çocukların söz ve katılım haklarının ise belli konularda sınırlandırılması gerektiğine yönelik bulgular söz konusudur. Ortak bulgular, toplum yapısındaki bozulmaların ve toplumsal değerlerin katılımcıları, bu sınırlandırılmalara yönelmelerine neden olduğunu göstermektedir. Bir başka açıdan ise çocukların belli konular çerçevesinde haklarından yararlanma durumunun yetişkinlerin tekelinde olduğunu da göstermektedir. Prout’un (2005) yetişkinlerin, çocukları onlara ait olarak gördükleri “rasyonel olmayan” alanın içerisinde tutma çabasına yönelik analizi, tam olarak ortaya çıkan bulguyu destekleyici niteliktedir. Çocuklar ise aktif bireyler olarak haklarından, yetişkinlerden bağımsız yararlanabilmelidir.

Özetle, elde edilen ortak bulgular, çocuk haklarının uygulanmasındaki eksiklikleri açıkça göstermektedir. Katılımcıların, toplumsal yapının değişmesi ile birlikte çocukları sokağa çıktığında endişeli hissetmesi, akranları ile takıldığında zorbalığa uğrayacak korkusu, eğitimin özel sektörün tekelinde olmasından kaynaklı doğan eşitsizlikler ve çocukların katılım hakkının ve söz hakkının toplumsal değerlerle karşılaştığında sınırlanması gibi konularda ortak bulgular ön plana çıkmaktadır.

Yapılan görüşmelerden Türkiye’deki çocuklarla ilgili sorunların ikincil plana atıldığı; çocuk hakları ve çocuklara yönelik imkânlar açısından hukuksal ve sistemsel eksiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Jenks (2005), çocukların toplum içerisinde statü bakımından daha alta görülmesinden kaynaklı ikincil konumda olmalarını eksiklerin temel nedeni olarak belirtmektedir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda birkaç öneride bulunulması uygun görülmüştür. Çocuklar toplumun etkin bireyleri olarak bilinçli bir şekilde belli süreçlere dahil edilmelidir. Bu onların gözünden eksikleri görüp onarmayı sağlayabilir. Katılım ve söz hakkı tanınan çocuk, sorunlarının dikkate alındığını görerek daha farklı bir gelişim gösterecektir. Çocukları tüm problemlere boğmak yerine kendilerini ilgilendiren konularda katılımını sağlamak önemlidir. Yetişkinlerin yarattığı sorunları bazen yetişkinler görmezken çocuklar farkındadır.

Türkiye’deki çocukların haklarından eşit bir şekilde yararlanması adına kurumların bazı şeyleri tekrar gözden geçirmesi gerekmektedir. Sokakta güvende olma, eğitimde eşitlik, eğlenecek etkinlik, sözlerinin dikkate alınacağı ve katılım gösterebilecekleri toplumsal ortam yaratılmalıdır. Ebeveynlerin ve çocukların, çocuk hakları konusunda daha fazla bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Çocukların toplumun birer parçası ve etkin bireyler oldukları anlaşılmalıdır. Türkiye’deki ve dünya üzerindeki tüm çocukların önce yaşama ve sonra diğer tüm haklarından yararlanması adına herkes elinden geleni yapmalıdır. İnsan haklarının alt dalı olarak karşımıza çıkan çocuk hakları sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada düzgün bir şekilde uygulanmamaktadır. Yetişkin merkezli dünya düzeninde, yetişkinlerin attığı adımlar ile çocuklar zarar görmektedir. Çocukların yaşama hakkı, fırsat eşitliği, katılım hakkı, ayırım gözetmeme hakkı gibi konularını içeren Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme düzgün bir şekilde uygulanmalıdır. Günümüz dünyasında hala savaşlar, yetersiz beslenme, tedavi görememe vb. sorunlar yüzünden ölen çocuklar bulunmaktadır. İnsan haklarının ve çocuk haklarının öylesine imzalanmış birer metin olmadığı hatırlanmalıdır.

Yazar Katkıları

Yazar makalenin son hâlini okudu ve onayladı.

Çıkar Çatışması (Zorunlu)

Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

- Anne Çocuk Eğitim Vakfı (2022). “Anne Buluşmaları ve Baba Buluşmaları İzleme Raporu”, AÇEV: İstanbul.
- Anne Çocuk Eğitim Vakfı (2018). “İş Yerinde İlgili Babalığın Desteklenmesi”, AÇEV: İstanbul.
- Aries P. (1962). *Centuries of Childhood*, Jonathan Cape Ltd.: London.
- Avşar Kurnaz Ş. (2009). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Aydın S. ve Yaray Y. (2021). “Çocukların Demokratik Karar Sürecine Katılımı”, O. Emre ve A. Ulutaş Keskinlik (ed). *Çocuk Sosyolojisi*. (s.331-348). Eğiten Kitap: Ankara.
- Aydoğmuş Ördem Ö. (2020). *Çocukluk Sosyolojisi: Paradigmalar, Paradokslar, Eleştiriler*, Çizgi Kitabevi Yayınları: İstanbul.
- Aydoğmuş Ördem Ö. (2010). “Türkiye’de Çocukluk Sosyolojisi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(31), 4469-4492.
- Bozok M. (2018). “Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Babalık”, AÇEV: İstanbul.
- Cansız E. ve Kanak M. (2021). “Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk Haklarına İlişkin Uygulamalar”, O. Emre ve A. Ulutaş Keskinlik (ed). *Çocuk Sosyolojisi*. (s.13-31). Eğiten Kitap: Ankara.
- ÇHS, UNİCEF (2019). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları*, UNICEF.
- Dikmen Özarslan A. (2016). *Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi*, Resse Yayınları: İstanbul.
- Durualp E., Kadan G. ve Durualp E. (2017). “Çocukların Gözüyle Çocuk Hakları”, *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 29-54.
- Erbay E. (2009). “Çocuk Hakları”, Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.
- Güçlü S. (2016). “Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları”, *Sosyoloji Dergisi Armağan Sayısı*, 1-22.
- Gürdal Demir A. (2013). “Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak”, *İş, Güç’ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(4), 1-26.
- Hengst H. (2008). “Children’s Culture, Cultural Education and Policy Approaches to Children’s Culture: The Case of Germany. A. James ve. A.L. James (ed.). ” *European Childhoods Cultures: Politics and Childhoods in Europe*. (s.172-197) Palgrave Macmillan: New York.
- Hodgkin R. ve Newell P. (2003). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, Çeviren: Şebnem Akipek, Geneva: UNİCEF.
- James A. (2013). *Socialising Children*, Palgrave Macmillan.
- Jenks C. (2005). *Childhood: Critical Concepts in Sociology*, Routledge Falmer Taylor and Francis Group.
- Karabıyık M. S. (2019). “Yeni Sosyolojilere Doğru İmkân ve Fırsatlar: Bir Disiplin Olarak Çocukluk Sosyolojisi”, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1, 163-178.
- Kozak M. (2015). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Kurt S.L. (2016). “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 99-127.

- Kurt S.L. , Sarı Kibar S. ve Uyanık M.N. (2021). *Çocuk Politikaları Serisi 2- Çocuk Hakları ve Türkiye Uygulaması*, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Ankara.
- Mamur Işıkcı Y. (2015). *Çocuk Gözüyle Türkiye’de Çocuk Hakları Sorunu*, Serya Yayıncılık: Ankara.
- Mamur Işıkcı Y. ve Karatepe S. (2016). “Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 69-100.
- Mayall B. (2018). *Çocukluk Sosyolojisi Tarihi*, Çeviren: Türkan Fırınçı Orman, Beta Basım Yayım.
- Onur B. (2007). *Çocuk, Tarih ve Toplum*, İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Postman N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*, Çeviren: Kemal İnal, İmge Kitabevi.
- Prout A. (2005). *The Future of Childhood: Towards The Interdisciplinary Study of Children*, Routledge Falmer Taylor and Francis Group.
- Şenol D. ve Taş S. (2020). “Çocukluğa Yönelik Sosyolojik Teorilerin Paradigma Düzeyinde Sınıflandırılması”, *Ekev Akademi Dergisi*, 185-202.
- Şirin M. R. (2019). “Değişen Çocuk ve Çocukluk (Biraz Tarih ve Felsefe Biraz Sosyoloji ve Çocuk Sosyolojisi)”, *Çocuk ve Medeniyet*, 1, 5-39.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023), *Uluslararası 24. Çocuk Forumu Sonuç Bildirgesi*, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023), *2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı*.
- Tezcan M. (2012). *Çocuk Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Uyan Semerci P. ve Müderrisoğlu S. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun “İyi Olma Hali”ni Anlamak*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Uysal Bayrak, H., Gök, H.N., Yörük, E. ve Kaya, E. (2019). “Okul Öncesi Dönemindeki Çocukların Gözünden Çocuk Hakları”, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 63-73.
- Yalman Polatlar, D., Karakaya Akçadağ, Ç., Sezer, H. N., Özmen, K. M., Akyüz, M. H., Bilici, N., & Özdoğru, Z. (2022). “Modern Çocukluğa Bakış: Neil Postman Değerlendirmesi”, *Journal of Sustainable Educational Studies (JSES)*, 1, 314- 328.
- Quennerstedt A. ve Quennerstedt M. (2014). “Researching Children’s Rights in Education: Sociology of Childhood Encountering Educational Theory”, *British Journal of Sociology of Education*, 35(1), 115-132.

Elektronik Kaynaklar

- Anne Çocuk Vakfı. (t.y.). *AÇEV*. Erişim adresi: <https://www.acev.org/>
- Çocuk Vakfı. (2011). “I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi”. İstanbul. Erişim adresi: <https://www.cocukvakfi.org.tr>
- Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği (t.y.). *Web Sitesi*. Erişim Adresi: <https://www.hayatsende.org/>
- İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi. (t.y.). *Web Sitesi*. Erişim adresi: <https://cocuk.bilgi.edu.tr/>
- Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı. (t.y.). *LÖSEV*. Erişim adresi: <https://www.losev.org.tr/v6>

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023, 18 Nisan). “İstatistiklerde Çocuk, 2022”. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020, 31 Mart). “Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019”. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Isgucu-Anketi-Sonuclari-2019-33807>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (t.y.). UNICEF. “Çocuklar İçin Bilgi: Çocuk Hakları Hakkında”. Erişim adresi: <https://www.unicefturk.org/>

EKLER

- 1.Ek TÜİK, Türkiye Çocuk Araştırması, (2022)**
- 2. Ek TÜİK, Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, (2021)**